

Jakubec, Ondřej

Chrám sv. Morice v Kroměříži jako "místo paměti" olomouckého biskupství a biskupa Karla z Lichtensteinu - Castelcornu

Opuscula historiae artium. 2017, vol. 66, iss. 1, pp. 2-19

ISSN 1211-7390 (print); ISSN 2336-4467 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/137479>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Chrám sv. Mořice v Kroměříži jako „místo paměti“ olomouckého biskupství a biskupa Karla z Lichtensteinu- -Castelcorn*

Ondřej Jakubec

In the year 1679, two heraldic-inscriptional monuments were created at the order of Bishop Karl von Liechtenstein-Castelcorn (1664–1695). These monuments are located in the Collegiate Church of St. Moritz. Their purpose was to commemorate not only the figure of this bishop, but also his predecessors, who allegedly were in charge of St. Moritz Church's and its adjacent chapter houses. These predecessors include: Bruno von Schauenburg (1245–1281), Stanislav Thurzo (1496–1540), and Stanislav Pavlovský (1579–1598). The creation of these artistically modest monuments was linked with the systematic reconstruction of the neglected collegiate church of St. Moritz in the 1660s and 1670s (new altars, pavement, sets of paraments, new roofing for spires), which was completed thanks to financial aid from the Kroměříž Chapter in 1693. In this context, the seemingly marginal inscription and symbol panels (from a traditional art history perspective) play a significant role in the process of constituting the memory of Karl von Liechtenstein-Castelcorn. The sculptural monuments and their inscriptions clearly demonstrate that Bishop Karl perceived himself primarily as a part of the continual tradition of Olomouc bishops whom he had joined as another "restorer" and patron of St. Moritz Church and House of Collegiate Chapter. This intentional creation of memory, in which the bishop himself took part, ended up playing a crucial role in following traditions that adopted the main arguments defined by Bishop Karl himself until as late as the 20th century.

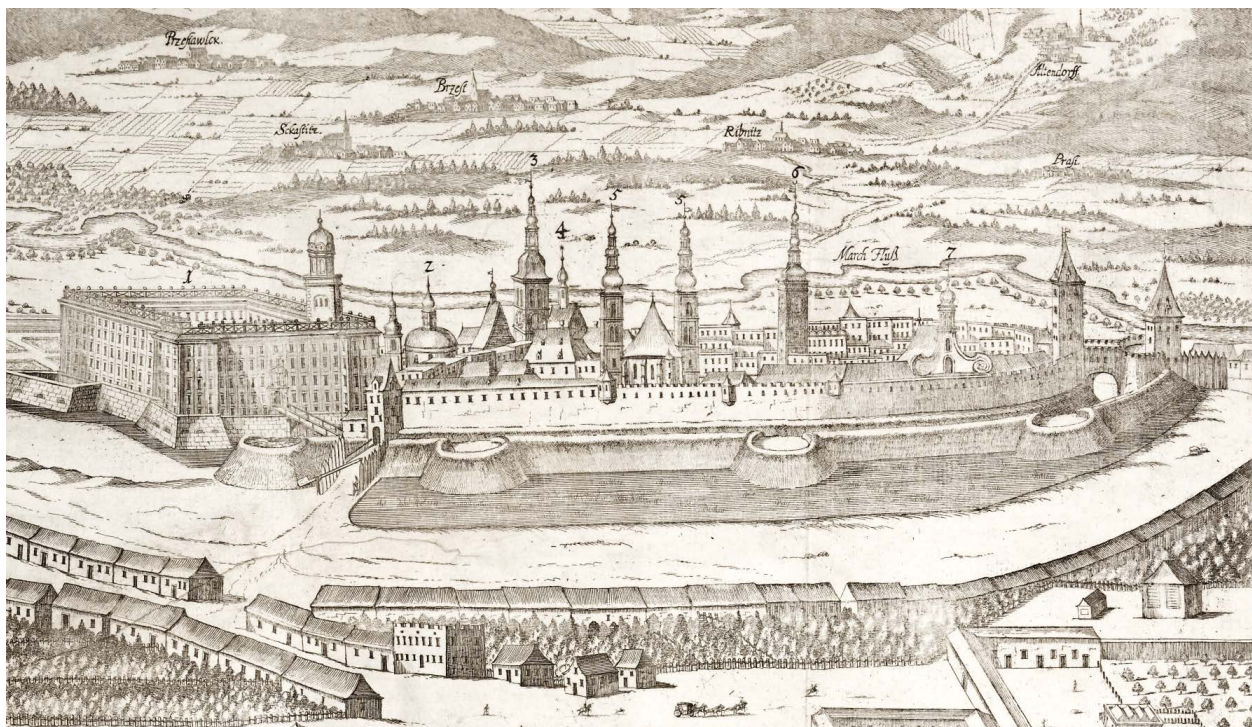
Key words: Olomouc Bishop Karl von Liechtenstein-Castelcorn; Kroměříž; Collegiate Church of St. Moritz; memory; commemoration; representation

doc. Mgr. Ondřej Jakubec, Ph.D.

Seminář dějin umění, Masarykova univerzita, Brno /
Department of Art History, Masaryk University, Brno
e-mail: jakubec@mail.muni.cz

„... ita ut si omnes tacuerint, lapides ipsi eius laudes loquerentur ...“¹

Barokní proměna Kroměříže je neodmyslitelně spojena s biskupem Karlem z Lichtensteinu-Castelcorn (1664–1695), jak to již před více než půlstoletím výmluvně vyjádřil historik města František Václav Peřinka: „Kroměříž má děkovati mu za vše, neboť vše, co město má dnes velkého a krásného, vše, co mu připomíná na doby minulé, je dílem tohoto šlechtického biskupa.“² Předmětem tohoto zamyšlení však nebudou klíčové umělecké a stavební podniky biskupa, které patřičně velkoryse od 18. století velebili různí historikové, tedy „nákladné a půvabné chrámy, koleje, hrady, zámky a města“.³ [obr. 1] Objekty zájmu se naopak stanou daleko méně nenápadné kamenicko-sochařské památky dvou párů znakových a nápisových desek, které nechal biskup Karel osadit v kostele sv. Mořice v Kroměříži. Tato díla vznikla nejspíše v roce 1679 a připomínají zásluhy biskupů Bruna ze Schauenburgu (1245–1281), Stanislava Thurza (1496–1540), Stanislava Pavlovského (1579–1598) a nakonec i Karla z Lichtensteinu-Castelcorn o tento kostel a jeho kolegiální kapitulou. [obr. 2, 3] Vyjma základní informační výpovědi svých nápisů doposud nebudily značnou pozornost a byly využívány povětšinou typicky historicko-popisným způsobem. Znaky a jejich texty se vnímaly jako neutrální sdělení s prostou informační hodnotou, omezenou jen na to, co na nich lze vidět a číst. Pozornosti však unikalo to, co na první pohled vidět není. Vedle své hmotné podstaty totiž památky obsahují přirozeně i jistou nehmotnou kvalitu. Mohou nám sdělovat něco z biskupových záměrů, jeho vnímání své aktuální pozice obrácené stejně do budoucnosti (ve snaze zachovat na sebe památku), jako i do minulosti, do dějin nepřerušené linie biskupů, ke kterým se biskup Karel přiřadil jako jejich legitimní dědic. Stejně tak to jsou objekty, které provázely pozdější historiografickou reflexi biskupa. Zdánilivě obyčejné kamenné erby a nápisy tak nebudou pasivními předměty, ale médii vedoucími k rekonstrukci

1 – Justus van den Nypoort podle Georga Matthiase Vischera, **veduta Kroměříže s novými zastřešeními věží kostela sv. Mořice** (č. 5), mědiryt s leptem, 1691

živých procesů provázející jejich vytvoření. Mohou být dobrými ukazateli k poznávání toho, jak se vytvářela biskupova paměť/památka v rámci dějin olomouckého biskupství, ale také, v jakých podobách se později paměť na biskupa udržovala. V obou případech stál na počátku zájem Karla z Lichtensteinu-Castelcornu, který sám formuloval způsob, jak na něj má být vzpomínáno. Až dodnes se díky tomu podařilo udržovat historické vzpomínání na tohoto biskupa v konturách, které určil.

Paměť je vždy interakcí zapomnění a uchování.⁴ To není jen psychologická či sociologická teze, která prochází jako leitmotiv pamětovými studiemi a připomíná „biologickou“ nutnost paměť protřídňovat, stejně jako ji manipulativně upravovat, zahlazovat či konstruovat. Historikům je takováto teze více než vlastní. Stopy a prameny minulosti jsou podobným torzem, stejně jako různě motivovanou selekcí, provedenou ať už vlastními aktéry v minulosti, anebo námi nyní. Z těchto propojovaných fragmentů se potom utváří historické vědomí. V této souvislosti může historiky umění přirozeně zajímat, jakou roli v tom mohou hrát umělecká díla, která jsou nejen faktickými (reálnými) doklady minulosti nesoucími určitou výpověď o době a jejích aktérech, stejně tak jsou však i „produktem“ (či „procesem“),⁵ kdy je vznik uměleckých objektů provázen různými dobově konvenčními či naopak jedinečnými aspekty, které z nich rozhodně nečiní nějak nezaujatou výpověď o minulosti.⁶ O to více je tento konstruktivní rys vlastní dílům, jejichž záměr-

ným a prvořadým cílem bylo zachovat paměť na jejich zhotovitele či pořizovatele – tedy památníkům.

I vznik sledovaných památníků v kroměřížském kostele lze v první řadě chápat jako projev vědomého úsilí vytvořit na sebe památku, ale současně tuto osobní *memorii* zasadit do rámce kolektivní paměti a identity olomouckého biskupství jako instituce, jejíž se biskup Karel cítil být integrální součástí. V souvislosti se záměrnou komemorativní koncepcí oněch dvou památníků může být současně přihlédnuto i k tomu, jak tato paměťová retrospekce a prospekce současně rezonovala v utváření paměti na tohoto pozoruhodného biskupa stojícího na prahu barokního umění na Moravě. Samotný tento příspěvek může být pokládán za další projev paměťové rezonance, na jejímž počátku stál biskup Karel a jeho umělecké podniky, jakkoliv je dnes příčina tohoto rozpomínání motivována specifickými důvody (tj. grantovým projektem zkoumajícím tuto osobnost). Jeho mecenášská a komemorativní strategie tím nepochybně může slavit úspěch a ilustrovat klasické rčení *aliud est laudatio, aliud historia*. Dokládá to však také, že jsme pořád součástí „stejně“ kultury, jež je přes všechny diskontinuity protkána „*konektivní strukturou*“, kterou spojuje vztah k minulosti, vědomí kulturní tradice a zajišťuje, že obrazy historie postupují z minulosti do horizontu přítomnosti.⁷ Kostel sv. Mořice zde bude představen jako jisté „místo paměti“, byť tím není míněno přesně to, co si pod tímto pojmem představoval Pierre Nora (jenž v prostoru různě medializovanou paměť považoval za novodobou

náhradu původní, živé komunikativní paměti).⁸ I tak lze ovšem využít tohoto výrazu jako metaforického sousloví, dobře vystihující topografickou definici místa a objektu, s nímž jsou spojeny memoriální aspekty vázané na individuální a současně kolektivní vědomí.⁹

Kostel sv. Mořice, kroměřížská kapitula a „kult“ biskupa Bruna

Kolegiátní kostel sv. Mořice byl založen a vystavěn v rámci rozsáhlých fundátorských aktivit olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburgu, který stál po polovině 13. století za lokací města Kroměříže jako centrálního sídla olomouckého biskupství a později arcibiskupství. Opěrným bodem je rok 1262, kdy biskup Bruno vystavil zakládací listinu kroměřížské kapituly při chrámu sv. Mořice,¹⁰ který je následně zmiňován v roce 1267. Výstavba velkorysého a dispozičně zajímavého chrámu pokračovala do 14. století a předpokládá se, že v roce 1432, kdy bylo město s kostelem vypáleno husity, nebyl kostel ještě zcela dokončen.¹¹ Kostel se změ-

nil „v ruinu“¹² a na několik desetiletí rozvrácená duchovní správa kostela mohla být obnovena až po vykoupení města v roce 1500 biskupem Thurzem. Je otázkou, nakolik se mu podařilo situaci stabilizovat, neboť ještě roku 1516 byl biskup papežem Lvem X. kritizován za to, že nekoná ve věci obnovy zdejší kapituly. Biskup nicméně přikročil k opravě presbytáře, jeho výmalbě a snad i vybavení mobiliářem.¹³ Teprve biskup Stanislav Pavlovský přispěl nejen k dokončení (zaklenutí) trojlodí kostela, jeho zajímavé výbavě (menza hlavního oltáře, [obr. 4] portál mezi sakristiemi, 1582–1589), ale i k obnově kolegiátní kapituly. O tomto svém úmyslu informoval v roce 1588 nejvyššího kancléře Vratislava z Pernštejna – „aby byl kostel Kroměřížský s kněžími zase znovu vyzdvižen“.¹⁴ Teprve v roce 1597 biskup vydal velkorysou nadační listinu, která umožnila obnovu a zajištění kapituly. [obr. 5] Zpětně přitom biskup hodnotil špatný stav kostela v době svého nástupu – jako budovu „pro zanedbání dřívějších let se hroutící“. Sám sebe definoval jako obnovitele „samotné stavby“, stejně jako duchovní správy – kapituly (termín *ecclesia* pro něj splýval s obojím).¹⁵

2 – Dvojice znakových desek biskupů Bruna ze Schauenburgu a Stanislava Thurza, pískovec, štuk, 1679. Kroměříž, kostel sv. Mořice

3 – Dvojice znakových desek biskupů Stanislava Pavlovského a Karla z Lichtensteinu-Castelcora, pískovec, štuk, 1679. Kroměříž, kostel sv. Mořice

4 – Menza hlavního oltáře v kroměřížském kostele sv. Mořice, pískovec, 1582 (doplňky před 1680?)

Motivace k obnově kostela a kapituly souvisela jistě s biskupovou církevní reformní politikou, ale sám biskup zmiňuje ještě jednu, na první pohled osobnější. Při budování nového hlavního oltáře v roce 1582 byl totiž nalezen hrob zakladatele biskupa Bruna, který měl být pochován „*in ecclesia collegiata quam ipse fundaverat*“ právě „*in choro ante maius altare*“.¹⁶ Pozdější tradice připomíná, že to měl být sám biskup osobně, kdo ostatky vyzvednul.¹⁷ Je ovšem také možné, že „náhodné“ objevení Brunových ostatků biskupem Stanislavem Pavlovským mohlo být stejně tak zinscenované, či přinejmenším obratně zužitkované. Když o pět let později biskup Pavlovský informoval olomouckou kapitolu o svém záměru obnovit kroměřížskou kolegiátu, jako jeden ze stimulů uvedl i nalezení „*ctihodných pozůstatků biskupa Bruna po staletí v zemi ukrytých*“. Biskup tehdy nechal vložit Brunovy ostatky do stříbrné schránky a umístil je do výklenku ve zdi za hlavním oltářem. Také jeho nástupce František z Dietrichsteina (1570–1636) je roku 1625 opětovně vyzvednul a znovu v chóru uložil.¹⁸ Takové pietní zacházení ukazuje zásadní úctu ke „*ctihodnému prachu*“ Bruna jako ke svému druhu relikvii. Ostatně i nápis na zmíněné znakové desce zhotovené na popud biskupa Karla uvádí, že jeho ostatky byly uloženy „*in interiori sacrario*“, což je termín zjevně asociující relikviář. Zcela stejný pojem si potom

„vypůjčil“ i nápis na kamenné desce, kterou dal nad Brunovým hrobem před hlavním oltářem zřídit v souvislosti s regotizací chrámu arcibiskup Maxmilián Sommerau-Beckh (1769–1853) v roce 1840, jenž se přitom definoval jako další obnovitel (*instaurator*) kostela.¹⁹ Silné a kontinuální pouto olomouckých biskupů k zakladateli Brunovi i dalším dobrodincům je jistě pochopitelné: chrám, jeho fyzická podoba, ale i fundace a institucionální tradice kapituly byly elementy, které vyjadřovaly nejen roli biskupů jako zdejší vrchnosti, ale i nepřerušovanou tradici a význam biskupského úřadu. Nepřekvapí proto, že když se v roce 1640 jednalo o jen stěží realizovatelném plánu předat chrám sv. Mořice jezuitům, součástí dohod měl být i striktní požadavek, aby byl olomoucký biskup (jako instituce) chován napořád v paměti a v rámci výročních bohoslužeb připomínán jako „*fundator loci et ecclesiae*“.²⁰

Odkazování se na biskupa Bruna, jako úctyhodného fundátora, předka a vzoru všech následujících biskupů patřilo jistě k přirozené součásti tehdejší rétoriky. Zajímavější však je, že na sebe mohla tato myšlenková formule vzít i konkrétní podobu. Gotizující zaklenutí trojlodí z doby biskupa Pavlovského můžeme považovat za osobitou historizující formu, jež vedle své kontextuálně-konformistické motivace mohla souviset i s vědomým navazováním na středověkou tradici

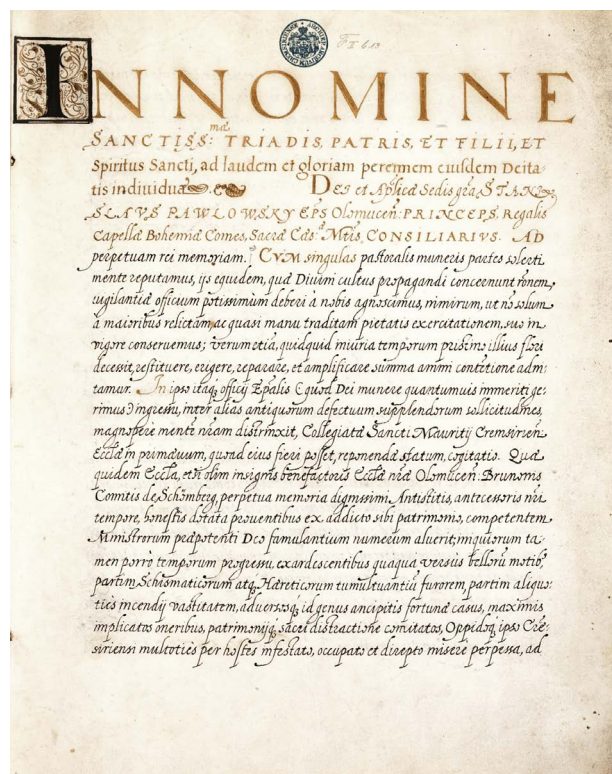
prvního zakladatele kolegiálního chrámu. (Rozhodnout, zda tato motivace představovala *survival* či *revival* není snadné, okolnosti konzervativního, tradičního či stylově konformního hlediska se tu mohly dobře prolínat s intencionálním aspektem dostavby kostela). V případě tohoto biskupa to může souviset i s jeho programovou politikou, která pracovala s řadou historizujících argumentů, které měly dokladovat legitimitu a nadřazenost katolické církve na Moravě. Na středověkou tradici logicky odkazovalo samo obnovení kroměřížské kapituly, které Pavlovského v očích současníků prezentovalo jako věrného strážce odkazu svých předchůdců. Tato „institucionální fundace“ a její historizující motivace tedy byla komplementárně doplněna retrospektivními uměleckými formami, a to jak v podobě architektonických článků v chrámu, tak v použití osobitých ikonografických motivů (výzdoba portálu mezi sakristiemi).²¹

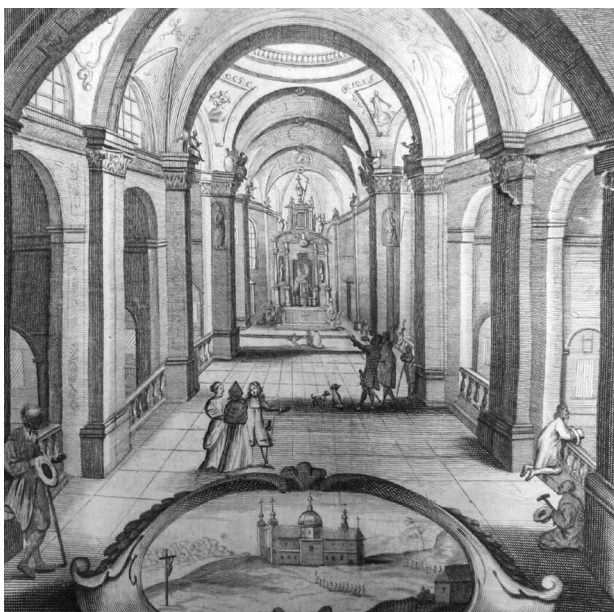
Biskup Karel z Lichtensteinu-Castelcornia a „*vestigia munificentiae*“²²

I biskup Karel ve svých aktivitách velmi často programově vztahoval svou církevní i mecenášskou politiku k tradici biskupství a „*šlěpějím velkoleposti*“ svých předků, od nichž komplementárně odvozoval i vlastní reprezentaci. Pokud se biskup rozhodl vystavět své rezidenční město na zcela novém základu, nemohl přitom pominout ani zdejší kolegiální chrám, který v předchozích letech opět doznal jistého úpadku. Výmluvným je působení probošta Domenica Seragliho de Conti (1654–1666), který dlouho zanedbával rezidenční povinnost a duchovní práci při kostele. Tehdejší biskupský administrátor František Requesens jej napomínal, že zde nesídlí, kostel sv. Mořice tím pustne, a tam, kde „*služby boží umlkají, ovce bez dobrého pastýře se rozbíhají*“.²³ Takový argument nemusíme číst jen jako obecný apel k pastorační péči, ale v době po polovině 17. století může souviset ještě s ne zcela usazenými konfesijními poměry a s vědomím, že katolická hegemonie nebyla zdaleka všeplatná. Princip duchovní péče, ale i zápasu s heretiky, se přitom stal klíčovými tématem episkopátu Karla, stejně jako byl záhy po jeho smrti definován jako jeden z klíčových pilířů paměti na něj. Jednu z prvních stop zájmu biskupa Karla o chrám sv. Mořice nacházíme v roce 1675, kdy na jeho popud zdejší probošt Georg Friedrich hrabě ze Salburgu (1666–1691) sepsal *Ordo divinarum*, přehled závazných bohoslužeb svěcených v kostele dle jednotlivých fundací. Úvod soupisu opět tradičně zdůrazňuje starobylý charakter chrámu založeného biskupem Brunem: „*hac alma et perantiqua D. Mauriti ac S. Thebaenorum Martyrum Collegiata Ecclesia a Glorios. Memoriae Brunone Antistite Olomucensi [...] fundata.*“²⁴

5 – Úvodní folio nadační listiny kroměřížské kolegiální kapituly
vydané biskupem Stanislavem Pavlovským 1. ledna 1597, pergamen,
zlacení. Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc

Záhy poté, roku 1679,²⁵ vznikly dva páry zmíněných heraldicko-nápisových desek, jež popisují péči biskupa Karla i jeho předchůdců. Volba padla na biskupa Bruna a Stanislava Thurza na prvním monumentu, a na „druhého zakladatele“ Stanislava Pavlovského a sebe sama na druhém. Památky mají podobu dvou párů pískovcových znakových desek, pod kterými jsou v analogických kamenných kartuších vepsány latinské oslavné texty. Celá tato kompozice je položena na pozadí černé štukové draperie. Podobou nejsou dvojice zcela shodné, byť obě pracují se základním formátem zavíjených kartuší, do kterých jsou znaky i nápisy vloženy, a jež jsou doplněny bohatými rostlinnými motivy.²⁶ První dvojice, Bruna a Thurza (v severní lodi nad vstupem do křestní kaple) má jinak koncipované vegetabilní závěsy a znaky jsou především završeny pouze mitrou a berlou. Druhá dvojice, věnovaná biskupům Pavlovskému a Karlu II. z Lichtensteinu-Castelcornia (v jižní lodi nad bočním vchodem) naopak akcentuje i motiv knížecí čapky a meče, což odráží prestižní titul kníže, který byl olomouckým biskupům potvrzen za éry Pavlovského. I pojetí znaků je bohatší, rostlinné prvky plnější a spodní části znakových desek jsou navíc doplněny motivy fantaskních maskaronů. Znak biskupa Karla je přitom pojat nejnapaditěji, není mechanicky zasazen do centra desky, ale zajímavě se propojuje s její bordurou. Kamenné znakové a nápisové desky vytvořil zatím neznámý kameník, spekulovat o tom, zda jím byl například Theodor Seger, Alexander Samuel Canevale či Augustin Brand, nemá příliš

6 – Johann Tscherning podle Antonína Martina Lublinského, pohled do kostela Navštívení Panny Marie na Svatém Kopečku u Olomouce se znaky biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcornu na hlavním oltáři a v rukou putti na korunní římsě (?), mědirytina, 1679. *Mons Praemonstratus, das ist Ausführliche Beschreibung Das heilig- und mit Gnaden Mariae Bergs [...], Olmütz 1679*

„Karel, hrabě z Lichtensteinu, biskup olomoucký, jenž pro lesk a ozdobu svého biskupství truhlice štědře vyprázdnil, také podobně v tomto kostele výzdobu a výtečnou zbožnost obnovil. Předtím zanedbávané bohoslužby znovu řádně uvedl v život a rozmnožil. Obnovil stářím zanedbané oltáře, lavice, dlažbu, koberce, zajistil mnohé posvátné vybavení, nechal vybudovat zastřešení věží i jiné věci nemalým nákladem, roku 1679.“³³

V první řadě můžeme číst poslední nápis jistě jako svědectví o práci vykonané biskupem Karlem pro kroměřížský kostel, ve kterém se však paradoxně nic z této „raněbarokní intervence“ nezachovalo,³⁴ vyjma vlastního média

smysl. Desky v sobě ovšem nezaprou poučení soudobými štukatérskými pracemi, které pro biskupa vytvářel Quirico Castelli. Kameník se inspiroval zejména motivy maskaronů a vegetabilních závěsů, jež nacházíme například v rotundě Květné zahrady v Kroměříži.²⁷ Tvůrcem nemusel být rozhodně sochař, i zručný kameník mohl více či méně zvládat podobné drobné úkoly.²⁸

Klíčovou otázkou není jistě ani tak forma těchto dvou památek, ale jejich motivace a smysl. Ten mohou přiblížit jejich nápisy.²⁹ Památník na biskupa Bruna uvádí tento text:

„Kolem roku 1260 vybudoval nejzbožnější olomoucký biskup od základu tento kolegiátní kostel zasvěcený Nanebevzaté Panně Marii, sv. Mořici a Thébským mučedníkům, a při něm založil proboštství s děkany, kanovníky a vikáři. V té době obehnal město hradbami a spolu se svým popelem, zde ve schráně uloženým, zanechal na sebe nesmrtelnou památku.“³⁰

Vedlejší, a ze všech čtyř nejkratší text pod znakem biskupa Thurza zní:

„Stanislav Thurzo, stejně tak biskup nejslavnější paměti, obnovil pro svou vrozenou zbožnost tento chrám, nepřízní válečných časů zničený a opuštěný. Povolal toho času rozptýlené kanovníky a kolem roku 1516 obnovil bohoslužby, po dlouhý čas kvůli heretikům potlačené.“³¹

Na protější dvojici znaků můžeme pod znakem Stanislava Pavlovského číst:

„Biskup Stanislav Pavlovský, hodný věčné památky, stvrdil skutkem to, co k prospěchu tohoto chrámu zamýšleli jeho předchůdci. Prvotní fundaci, téměř zaniklou, potvrdil a novými důchody zabezpečil. Obnovil obratně po léta přerušované bohoslužby, konané podle obvyklého pořádku v kolegiátním kostele, roku 1597.“³²

A poslední, nejdelší, nápis pod Karlovým erbem má tuto podobu:

7 – Jan Černoch (?), portrét olomouckého biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcornu, kolem 1695. Arcibiskupství olomoucké – Arcibiskupský zámek v Kroměříži

nesoucího toto svědectví. Historika umění mohou snad nejvíce zajímat zmínky o stavebních úpravách, zejména nových věžích s cibulovitými helmicemi, jak je pozorujeme na vedutách od osmdesátých let 17. století.³⁵ I přes absence jakýchkoliv uměleckých památek³⁶ však máme k dispozici svědectví, které může mít nemenší hodnotu. Upozorňuje totiž, v čem jiném, a snad ještě podstatnějším a výše hodnoceném, spočíval význam biskupova mecenátu. Text nápisové desky totiž stejným dechem hovoří o obnově zbožnosti a bohoslužeb v kostele. To lze vztáhnout k zásadní a později také neustále připomínané štedré biskupově podpoře kolegiální kapituly jako duchovního správce kostela. K té však došlo až se značným časovým odstupem od vzniku heraldicko-nápisových desek, teprve na konci Karlova episkopátu, v roce 1693.³⁷ Tato cézura je sama o sobě zajímavá a může připomenout stejnou situaci za biskupa Pavlovského, který svou fundaci potvrdil více než deset let po ohlášení jejího záměru. Sám biskup Karel se nejprve seznámil s touto Pavlovského fundací a teprve 17. července 1693 vydal obsáhlou fundační listinu, jež navíc vstoupila v platnost až po biskupově smrti, 1. července 1696. Tímto svým krokem biskup Karel především zajistil kapitál bezmála 50.000 zlatých rýnských na chod kapituly, která měla při sv. Mořici garantovat řádný náboženský provoz. Finanční stimulace měla zabezpečit rezidenční povinnost probošta i rozšířeného počtu čtyř kanovníků, pro které biskup získal vlastní rezidence v dnešní Jánské ulici. Podobně nová fundace stabilizovala personál o dalšího vikáře a ministranta, čímž se zvyšoval počet osob, který by mohl zajistit četnější a důstojnější bohoslužby. Biskup přirozeně pamatoval na závazek, aby sám probošt sloužil v den výročí jeho úmrtí „*slavné zádušní služby boží*“ na jeho památku a spásu.³⁸ Zachování vlastní památky se tak stalo přirozenou součástí všech těchto biskupových aktivit. Není možná bez zajímavosti, že v době, kdy biskup Karel ustanovoval tuto fundaci, hodnost probošta zdejší kapituly zastával jeho příbuzný František (Adam) Maxmilián hrabě z Lichtensteinu-Castelcornu (1692–1695), kanovník olomoucký a salcburský, později velmistr řádu německých rytířů.³⁹

Nápisy na všech deskách dobře připomínají, v čem dobový konvenční jazyk spatřoval klíčové aspekty mecenášství a fundátorství duchovního aristokrata – byla tím méně na především péče duchovní a pastorační. Kostel sv. Mořice přitom nebyl chápán ani tak jako objekt uměleckého patronátu, jako spíše místo péče o duše věřících. Ještě v polovině 20. století to ostatně zdůrazňuje, v dikci dobových pramenů, František Václav Peřinka, který vysvětluje biskupovu péči o hudbu v chrámu ne jako projev jeho uměnímilovné lásky k hudbě, ale jako praktický záměr vedoucí k povznesení katolických bohoslužeb u sv. Mořice.⁴⁰ Pokud tedy nápis pod deskou Karla připomíná, jak biskup zbožným úmyslem obnovil kostel (ovšem na prvním místě ve smyslu duchovním), tedy v rozhojnění bohoslužeb (*cultum divinum ampli-*

ficavit), zcela to rezonuje s klíčovým sdělením nápisů pod erby jeho předchůdců. U nich je totiž v péči o chrám sv. Mořice připomínána ta stejná kvalita péče o kostel (*ecclesia*) nikoliv ve významu stavby, ale duchovní instituce zastoupené kapitulou. Svou fundací kostela a kolegiáty je proto biskup Bruno v nápisu definován logicky jako „nejzbožnější biskup“ (*pientissimus Olomucensis episcopus*). Podobně je poté i Thurzo oceňován jako ten, kdo po husitské profanaci díky své vrozené zbožnosti (*pietatis innatae*) obnovil heretiky potlačované katolické bohoslužby (*cultum divinum restituit*). Stejně měl pak Stanislav Pavlovský naplno uvést v život na nějaký čas opět přerušené služby Boží (*cultus divini*). Biskup Karel se evidentně v nápisu pod svým znakem stylizuje do analogické role obnovitele a rozmnožitele duchovní péče o chrám, jak to ostatně zaznívá i v úvodu jeho fundace z roku 1693.

V kontextu dějin kapituly je snad jen volba biskupa Thurza zvláštní a lze ji možná chápat s ohledem na vykoupení města Kroměříže ze zástavy a obnovu jisté duchovní správy u kostela, nikoliv však kapituly. Svou roli tu mohl sehrát i odkaz na vymezení se Thurza vůči husitským heretikům, jak to zaznívá i v jeho nápisu. (Biskup mohl posloužit i jako nezbytná figura, která zajistila párovou kompozici desek.) Je totiž zajímavé, jak je postava Thurza ve většině pramenů a reflexí minulosti chrámu opomíjena. Již v dokumentech z raného 17. století se explicitně uvádějí pouze Bruno a Pavlovský,⁴¹ také na počátku Lichtensteinova episkopátu Salburgův soupis bohoslužebného pořádku uvádí jen Bruna a Pavlovského jako jediné zmínky hodné osobnosti. Podobně i nadační listina biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcornu z roku 1693 Thurza opomíjí.⁴² To ostatně trvá i v 18. století, kdy nejrozumnější soupisy fundací i nové donace v historické reflexi uvádějí pouze Bruna, Pavlovského a Karla.⁴³ Toto naznačení pozdější historické perspektivy nás může přivést ke dvěma podstatným aspektům či reflexím aktivit biskupa Karla u sv. Mořice ve vztahu ke konstrukci historické paměti. Na jedné straně se můžeme ptát, jak biskup chápал své místo v historii olomouckého biskupství, a na straně druhé, jak tuto jeho snahu uchopila pozdější historiografie.

Paměť Karla z Lichtensteinu-Castelcornu v chrámu sv. Mořice a biskupova „institucionální identita“

Již biskup Stanislav Pavlovský založil svou fundační i stavební aktivitu při sv. Mořici na historizujícím základu – připomínání zapomenuté paměti na dávného biskupa Bruna pro něj bylo jedním z legitimizačních a reprezentačních nástrojů. Ty lze chápat i na pozadí konfesijně rozdělené Moravy a rekatolizačních záměrů olomouckých biskupů. Nepřekvapí tedy, že i biskup Dietrichstein choval k Brunovi úctu, podobně jako usiloval pro olomouckou katedrálu získat ostatky sv. Cyrila a Metoděje, kteří byli již jeho předchůd-

8 – Matthäus Küsel podle Antonína Martina Lublinského, **biskup Karel z Lichtensteinu-Castelcorna jako slunce ozařující Moravu** (olomoucká univerzitní teze Františka Ernesta ze Schertzu), mědirytina, 1678. Augsburg, Staats- und Stadtbibliothek

cem označování za „nejprvnější biskupy Moravské, předky naší svaté paměti a patroni země tejto, apostoli et patroni svatí“,⁴⁴ a tím z ní učinit nejposvátnější místo v zemi, kde budou zářným působením relikvií zdejší protestanté konvertovat zpět na katolickou víru.⁴⁵ Představy biskupa Karla nemusely být příliš vzdálené myšlení jeho předchůdců a jeho „výlety do minulosti diecéze“⁴⁶ se také neomezovaly jen na biskupa Bruna. Podobně nemohl nevyužít i sv. Cyrila a Metoděje, kterým zasvětil v Kroměříži novou kapli a podpořil v diecézi svěcení jejich svátku.⁴⁷ Tuto biskupovu podporu jejich kultu vysoce hodnotili již nejstarší autoři v 18. století – Jan Jiří Středovský (1679–1713), Adolf Pilař (1742–1795) a František Adolf Moravec (1734–1814) či Magnoald Ziegelbauer (1688–1750). Je možné, že dvojice obrazů sv. Cyrila a Metoděje v kroměřížském kostele sv. Mořice, jež uvádí inventář z roku 1744, může souviset s Karlem,⁴⁸ což by plně zapadalo do vizuální konstrukce kontinuity olomouckých biskupů završené právě jeho osobou.

Nápisově-znakové desky v kostele sv. Mořice z roku 1679 vznikly patnáct let po biskupově nastoupení do úřadu, v době, kdy měl za sebou již řadu dokončených, ale i započatých podniků (mincovna, obnova města, práce na zámku i Květné zahradě ad.), ke kterým jistě řadil i rehabilitaci kolegiátního kostela, dovršenou finálně štedrou fundací

kapitule (1693). Práce na svatomořickém chrámu si sice nedovedeme zcela představit, přesto nebyly zdaleka marginální. Vždyť jen náročné zastřešení věží proměnilo panorama celého města. Dosud ne všechny využitě prameny také potvrzují, že biskup Karel deklarované práce opravdu provedl. Jeho zásahy však byly nejspíše překryty již vrcholně barokními úpravami a nelze přesně říci, co vše se mohlo dochovat do regotizace v polovině 19. století. Jan Petr Cerroni uvádí na počátku 19. století jen malbu sv. Mořice na hlavním oltáři („welches in ohl gemahlt ist von einer unbekanter guten welschen Meister“) a dále dva oltáře sv. Kříže a sv. Jana Nepomuckého.⁴⁹ (Podle zprávy o svěcení z roku 1680 však bylo oltářů více – vedle hlavního, zasvěceného „Gloriossimae Virginis Mariae in Coelos Assumptae et SS. Christi Martyrum, Mauritii et Sociorum“ to byla trojice na evangelní straně – Očišťování Panny Marie, sv. Kristýna a sv. Filipa z Neri – a na epištolní sv. Kateřiny a zmíněného sv. Kříže).⁵⁰

Pro postižení uměleckých zásahů v poslední třetině 17. století tak zůstávají jen kusé zprávy o starších pracích v kostele. Již v roce 1666 s biskupem komunikoval jeho účetní Thomas Sartorius o činnosti tesaře a sochaře na hlavním oltáři.⁵¹ V roce 1672 je zase doloženo jednání s tesařem o práci na střeších, patrně věží.⁵² Někdy mezitím kamenický mistr Augustin Brandt prováděl v kostele opravu

dlažby, při které byl používán mramor.⁵³ Také inventář kostela pořízený 10. května 1683 proboštem Salburgem dokládá štedré biskupovy dary – je podrobně rozepsána sada liturgických textilií a oděvů zahrnujících v úhrnu 30 mensálních ubrusů, 12 dalmatik, 35 štól, 45 manipulů a šest pluviálů – v odstínech červenožluté (heraldické barvy biskupského znaku), červené, žlutobílé, zelené a černé. V porovnání se skromným starším vybavením kostela, jak jej inventář zachycuje, se ukazuje biskupův dar jako velmi zásadní.⁵⁴ Lze předpokládat, že i tyto (a jiné) předměty, jako i oltáře nesly biskupův znak, jak to známe například v poutním kostele na Svatém Kopečku, kde byl umístěn nejen nad vstupem a na hlavním oltáři, ale i několikrát uvnitř na korunní římsě [obr. 6], kde je drželi andělé jako poukaz na biskupa – mecenáše. Podobně se nachází biskupův rodový (sic!) znak i na svorníku klenby svatomořického chrámu (ve čtvrtém klenebním poli od západu), jehož současná podoba je však nejspíš z let 1884–1885, což ovšem mohlo navazovat na starší situaci.⁵⁵ Obdarovávání navíc pokračovalo přinejmenším až do konce osmdesátých let 17. století, jak ukazují další inventáře (dvoje velká zpěvácká „*pulpita*“, lavabo, drobnější liturgické potřeby ad.).⁵⁶ S biskupem Karlem snad můžeme spojit i šestici „*nových stříbrných obrazů*“ v černých rámech, patrně tepaných reliéfů, zmiňovaných v inventáři z roku 1683.⁵⁷ Tyto práce mohly být analogické dochovanému oltářnímu nástavci s Kristem Salvátorem z olomouckého dómu, kombinujícímu dřevěný rámec s černou politurou se stříbrnou reliéfní aplikací, dílu augšpurských zlatníků. Tento nástavec, příznačně opatřený biskupovým znakem, byl přitom spolu s dalšími relikviáři, lampami a svícny věnován katedrále sv. Václava ve stejném období, tj. v roce 1689.⁵⁸ Požár kostela sv. Mořice z roku 1836 však nejspíše zahladil všechny tyto potencionálně dochované součásti raně barokního mobiliáře darované biskupem Karlem.⁵⁹

V případech sledovaných znakově-nápisových monumentů u sv. Mořice mohou mít tyto památky i jiný význam než jen popisný. Můžeme je snad vnímat podobně jako německý historik Kilian Heck, který „erby/znaky“ chápe spíše jako určité „systémy znaků“ (v sémiotickém slova smyslu), které přesahují svou identifikační formu a fungují v sociální sféře jako projevy „exteriorizace paměti“ („*epistemische Denkform*“).⁶⁰ Na první pohled téměř standardizovaná čtveřice erbovních desek představuje sérii, jež prezentuje paměť na čtyři biskupy – ne náhodou se na všech nápisových kartuších objevuje slovo „*memoria*“, pouze s výjimkou Karlovy desky, v jehož případě se tato paměť teprve ustavuje. Řada desek jasně manifestuje, že biskup Karel definuje svou osobu především jako součást kontinuální tradice olomouckých biskupů, zde konkrétně vybraného „elitního klubu“ zakladatelů a obnovitelů. V četných pramenech se proto sám definuje jako pokračovatel „*zbožnosti a velkorysosti předků*“.⁶¹ Biskup se prezentuje jako jejich pokračovatel, ale v podstatě si jejich „příběhy“ přivlastňuje za účelem ak-

centovat především svou prestiž. To je patrné na samotném Karlově znaku, který je jediný použit v polepšené podobě s císařskou orlicí ve čtvrcených polích, i když tento nový znak získalo olomoucké biskupství již za Stanislava Pavlovského právě v souvislosti s potvrzením knížecího titulu olomouckým biskupům.⁶² Ona prestižní heraldická forma biskupských – knížecích orlic s hvězdami na prsou se o něco později objevila i na univerzitní tezi Františka Biretty z Brandenfelsu (1686, dle návrhu Antonína Martina Lublinského), kde provázají biskupův portrét vynášený k jeho vzoru, ozářenému sv. Karlu Boromejskému. [obr. 9] Hodnota kníže byla pro Karla přirozeně extrémně významná a o biskupově zájmu o něj svědčí i zajímavý spis z počátku jeho vlády, který nechal sepsat jako svého druhu právnickou analýzu – *Důkladná rozprava o říšské knížecí hodnosti a titulu, který náleží olomouckému biskupu*. Zajímavostí je, jak tento text akcentuje argument, že biskupství mělo status samostatného knížectví již ve 13. století, a i v tomto směru se jeví Karlovo navazování na tradici biskupa Bruna jako záměrné zvolené a logické.⁶³

Tato prezentace sériové linearit biskupů, kterou Karel z Lichtensteinu-Castelcornu završuje, ale není jediná. Podobnou funkci má i „portrétní“ galerie olomouckých biskupů na zdejší zámku, která vznikala od roku 1673 původně pro olomouckou rezidenci a ztělesňovala ve svých 55 malbách kontinuitu biskupů od sv. Cyrila a Metoděje až po Karla.⁶⁴ [obr. 7] I zde je forma této připomínky výtvarně schematická a typově standardizovaná, což nemusí být v rámci podobných retrospektivních portrétních galerií výjimečné (a je to jistě i důsledek kvality malíře).⁶⁵ Především byl ale tento program v této době u nás poměrně inovativní. Portrétní galerie sice známe již ze starších dob, zejména v prostředí panovnických dynastií a šlechtických rodin,⁶⁶ ale v kontextu duchovní aristokracie je tento vizuální program ve druhé polovině 17. století nový. Možnou inspiraci můžeme hledat v Salcburku, kde je v tamní městské rezidenci dodnes dochována řada biskupských portrétů stejné kompozice jako olomoucké (kroměřížské) malby.⁶⁷ V tomto smyslu podobně sama biskupova znakově-nápisová deska u sv. Mořice nereprezentuje biskupa Karla jen jako individuálního patrona chrámu, ale ve svém podřízení celku zakládá i jiný vztah, retrospektivní na jeho předky, se kterými si přeje sdílet jejich návznost, a současně prospektivní směřující k budoucí vzpomínce na štedrého biskupa. Biskup tím ve svém sídelním městě vyjadřoval především svou institucionální identitu, která byla založena na posloupnosti předchozích držitelů biskupského úřadu – využil přitom minulost pro potřebu své sebedefinice.⁶⁸

Ve všech případech je tato strategie založena na opakování a zdánlivě monotónním schématu, což se z hlediska tradičních dějin umění a hledání výtvarné kvality či originality může jevit jako přinejmenším neatraktivní. V této standardizované formě naopak spočívá hodnota a smysl

9 – Leonhard Heckenauer podle Antonína Martina Lublinského, biskup Karel z Lichtensteinu-Castelcornu jako „alter-ego“ sv. Karla Borojejského (olomoucká univerzitní teze Františka Biretty z Brandenfelsu), mědirytina, 1686. Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc

takových památek, které akcentují tolik ceněnou hodnotu starobylosti a nepřetržitosti. Zvolený sekvenční postup vyjadřuje zde, stejně jako u podobných monumentů,⁶⁹ především princip nástupnictví, konsolidace a nepřerušené stability určité instituce či vlády nad územím – je to „*skvělé divadlo nekončící kontinuity a legitimacy nástupnictví nového metropolity*“.⁷⁰ Biskup Karel svou stopu ve sv. Mořici stvrdil znakovými deskami s nápisy, které vytvářejí zajímavý „systém paměti“ a jako každý podobný monument souvisí s „*politickou pamětí*“.⁷¹ V tom ostatně mohl navazovat na ideu „svaté historie“ (*historia sacra*), která má v katolické církvi svou tradici, od 16. století výrazně aktualizovanou v souvislosti se zápasem s protestantismem, v němž církevní historie a její idea kontinuity sloužila jako argument oprávněných a výhradních nároků a práv katolictví, a naopak nelegitimity nekatolíků.⁷² Individuální památka biskupa Karla (v erbovních a nápisových deskách i jeho vlastní *memorie*) nejenže se připojila k linii kolektivních institucionálních dějin olomouckého biskupství, ale stala se i v budoucnu jejich součástí, jako jeden z jejich důležitých, ale různě vyprávěných příběhů. Na jedné straně může stát Jan Jiří Středovský, který ve svém spisu *Mercurius Moraviae memorabilium* z počátku 18. století definoval Karla z Lichtensteinu-Castelcornu jako „*otce vlasti*“,⁷³ na straně druhé to může být tendenční charakteristika Václava Medka, který vykresloval „*nelidskou tvář olomouckého biskupa*“ a „*surové a nekřesťanské vystupování*“ tohoto církevního feudála.⁷⁴

Paměť na biskupa Karla a jeho vztah ke sv. Mořici v historiografické reflexi

Znakově-nápisové desky v chrámu sv. Mořice mohou být považována za umělecká díla, jediný pozůstatek vybavení 17. století, ale jistě i za historický dokument. Jako každý pramen však není „objektivní“ v tom smyslu, že by nás nezaujal informoval o roli zmíněných olomouckých biskupů. Samozřejmě, Lichtensteinovy znakové desky s nápisy sehrály v utváření biskupovy „paměťové stopy“ při chrámu sv. Mořice skutečně zásadní roli pramenů, kterou právě historikové (umění) mohli využívat při svém poznávání uměleckých aktivit biskupa. Pokud byl u galerie znaků i biskupských portrétů zmíněn princip opakování jako jejich typický rys, pak se s obdobným rysem setkáme také v historiografii – nejen chrámu sv. Mořice, ale i celého biskupova episkopátu. Znakově-nápisová deska Karla ve svatomořickém kostele totiž stojí jako „autostylizační pramen“ na počátku interpretace nejen biskupových zásahů v kostele samém (jako skutečně „věrohodný“ a většinou i jako jediný zdroj), ale de facto i na začátku obecného hodnocení jeho episkopátu. V tomto směru již na konci 18. století z mořické nápisové desky nejspíše vycházeli ve svých *Moraviae historia politica et ecclesiastica* Adolf Pilař a František Adolf Moravec, kteří přesně v jejím duchu opakují zásluhy biskupa na výstavbě a zastře-

šení věží, budování oltáře a vybavení chrámu.⁷⁵ Ve stejné době také kroměřížský kanovník Jan R. Říkovský ve svém manuskriptu dějin svatomořického chrámu (před 1799) obecně připomíná úsilí Karla uvést nově kostel do „*původní nádhery, bohatství a rozkvětu*“.⁷⁶ Jako závazné prameny je chápali i anonymní autoři rukopisných dějin kostela z doby před polovinou 19. století, jež zdůrazňovali právě nápisovou složku, chápanou jako pramen osvětlující „*frühere Geschichte dieser Kirche*“.⁷⁷ Podobně i názor Gregora Wolného vycházel z dikce nápisů (biskup kostel obnovil a vybavil oltáři a dalším vybavením).⁷⁸ Stejně východisko sledoval nejspíše počátkem 20. století i August Prokop, který biskupovi tradičně připsal celkovou obnovu kostela, a dokonce ji datoval k roku 1669.⁷⁹ Ovšem také novější literatura je využívá jako objektivních svědectví pro poznání biskupových zásahů při kostele roli, což s jistými rozpaky připustil i František Václav Peřinka, jakkoliv v marginální zmínce. Podstatné je, že sám přiznával, že tyto biskupovy zásluhy o chrám sv. Mořice nemají oporu v jím známých pramenech.⁸⁰ Rovněž aktuální literatura nezřídka a v podstatě mechanicky přebírala sdělení biskupovy nápisové desky.⁸¹ Má se tak za samozřejmé, že biskup „*kostel obnovil [...] a vnesl do něho i barokní umění*“.⁸² Autoritativní a zdánlivě věcný tón sdělení Karlovy nápisové desky se stal natolik důvěryhodným, že nebyl výrazněji problematizován, což mimoděk stvrzuje, že memoriální biskupova strategie byla více než úspěšná a jeho vlastní tvrzení bylo bez větších pochybností opakováno i téměř 400 let poté, bez využití jiných pramenů.

Referenční informační rámec heraldicko-nápisových památek ve svatomořickém chrámu, zejména biskupa Karla, je ovšem selektivní a manipulativní. Je to monument vztahující se k osobě Karla a jeho cílem je především založit trvalou paměť na biskupa. Struktura nápisové výpovědi je přes svůj „reálně-informační“ aspekt především topická. Řadí vedle sebe základní hodnoty a přednosti biskupa, které poté nacházíme i v dalších historických reflexích biskupa. V historiografickém podání biskupa, počínaje osvícenským dějepisectvím, je přitom příznačné, že příklad kolegiáty u sv. Mořice (obnova kostela – ale zejména ve smyslu *ecclesia* – tj. kapituly) sloužil bezmála výhradně jako příklad zbožného katolického působení biskupa. Již v polovině 18. století vzniklý anonymní rukopis dějin olomouckého biskupství zahajuje líčení biskupa Karla jako výjimečného „pastýře církve“, který v pravý čas nastoupil k nápravě a obnově katolictví v diecézi.⁸³ Osvícenští historikové Pilař a Moravec obdobně zahajují biskupův biogram tím, že „*za prvé, zcela vykonával úsilí, aby rozrušenou katolickou víru zachránil, rozhojňoval a upevňoval*“.⁸⁴ V téže době (1798) stejný pohled na Karla shrnuje benediktin Magnoald Ziegelbauer ve svých dějinách olomouckých biskupů, kde jej líčí jako bojovníka za křesťanskou víru (proti heretikům), za disciplínu a šíření důstojného kultu Božího, tedy že usiloval o „*cultum divinum propagatum*“, v čemž neměl mít srovnání.⁸⁵

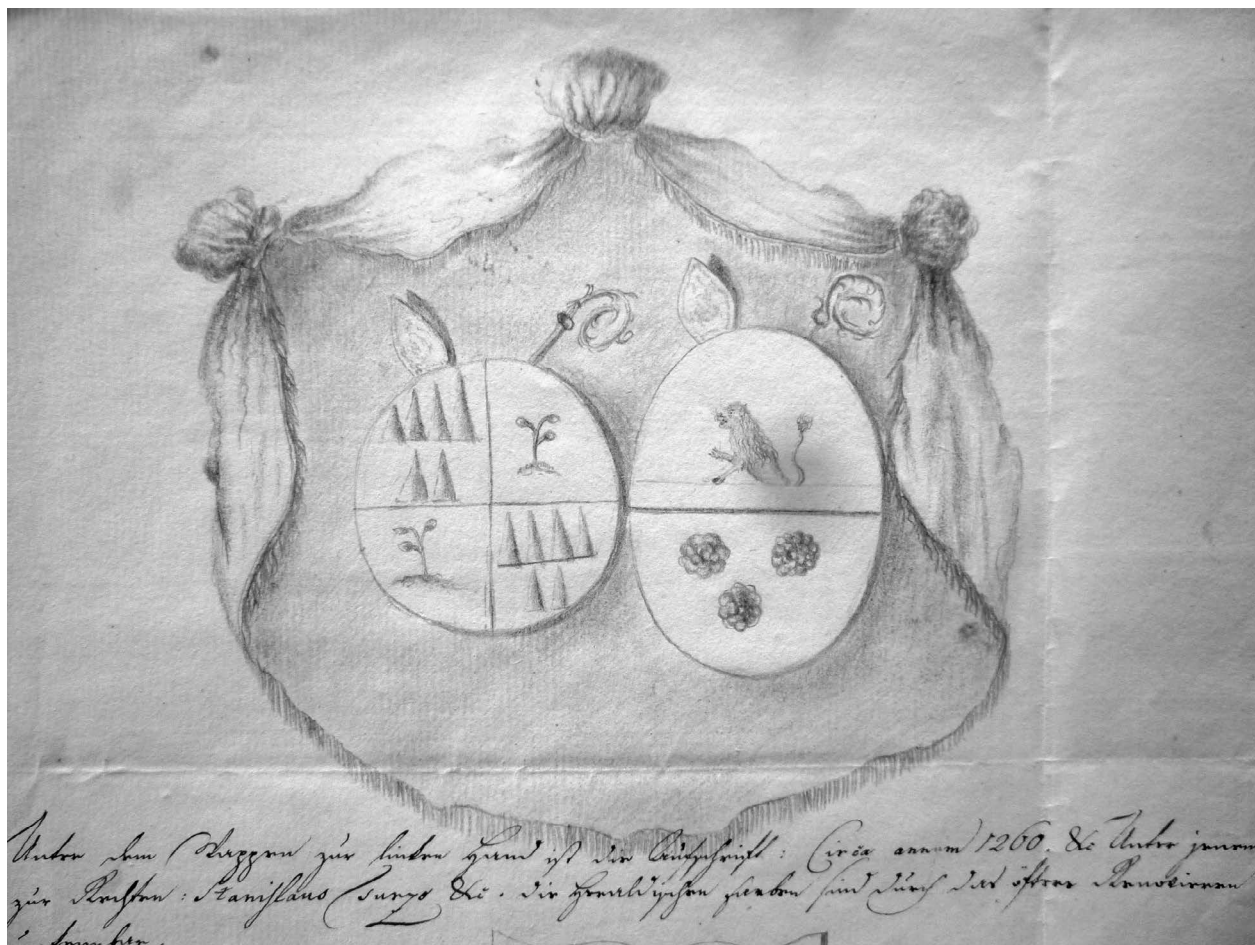
Tato stylizace je samozřejmě typická a používal ji především sám biskup Karel, který přitom vyjadřoval úmysl následovat své předchůdce a jako oni rozhojnit zbožnost, zvýšit Boží kult (počet bohoslužeb) a uctívání svatých, jak mu káže jeho posvátná pastýřská povinnost. V případě fundace kroměřížské kapituly definoval jako pravý potridentský prelát, že jeho snažení míří „*pro augendo cultu Divino in profata Ecclesia Collegiata*“.⁸⁶ Již za biskupova života, či krátce po jeho smrti, byl shromážděn účtyhodný soupis všech jeho nadací, který uchovává vskutku reprezentativní památku na četné církevně-fundační aktivity biskupa – *Liber Variarum Foundationum quas Reverendissimus ac Celsissimus Princeps et Dominus, Dominus Carolus, Dei Gratia Episcopus Olomucensis, Dux, S. R. I. Princeps. Regiae Capellae Bohemiae, et de Liechtenstein Comes tempore sui Regiminis erexit et fundavit*.⁸⁷ V soupise se na několika stech stranách shrnují fundace pro kostely, církevní řády, stejně jako jsou uvedeny inventáře olomoucké a kroměřížské rezidence. Součástí je i list olomoucké kapitule z června 1693, kde ji biskup informuje o svém záměru podpořit „*starobylou kroměřížskou kolegiátu*“, stojí po boku olomoucké katedrály jako jedna z nejdůležitějších institucí – „*ut cathedralis nostrae et collegiatarum Ecclesiarum Almae huius Diocesis Splendorem et emolumentum pro viribus auferemus*“.⁸⁸ Aura biskupa fundátora poté žila v dalších takových zprávách, které ve formě podobných soupisů podávaly ohromující objem finančních prostředků, jež poukazoval na zvelebování církevních institucí. Jeden takový inventář fundací z doby po roce 1778 příznačně komentuje smysl biskupových aktivit jako úsilí zachovat „*věčnou památku svým nástupcům*“.⁸⁹

Prezentace a stylizace biskupa se dočkala i zajímavých obrazových reprezentací, které opět svědčí o tom, jak se již za jeho života (a snad s jeho přičiněním, přímým či nepřímým) konstituovala základní podoba Karlových kvalit. Zejména v médiu grafiky známe několik prací, které biskupa Karla oslavují přesně v duchu zmíněných „topických figur“: univerzitní teze Františka Ernesta ze Schertzu (1678) a Františka Biretty z Brandenfelsu (1686), dedikační rytina tisku Amanda Hermanna *Tractatus theologi* (1690) či portrét biskupa od Johanna Tscherninga (1693).⁹⁰ Na prvním místě je velelena jeho role obnovitele křesťanské katolické disciplíny, kdy se tematizuje zejména jeho podíl na vymýcení zbytků (otázka, jak reálně velkých) „nekatolické hereze“. Grafické listy akcentují roli světla víry, kterou biskup personalizuje – osobně, anebo v příhodných přirovnáních, například ke slunci sv. Karla Boromejského. Světelná symbolika je samozřejmě univerzální vizuálně-rétorický prostředek, který může mít několik rovin,⁹¹ v případě biskupovy sebe-prezentace to vždy a důsledně označuje světlo katolické víry, které zahání kacířské bludy a přináší prosperitu diecézi. Na Schertzově tezi tak koncept biskupa Karla – Slunce, „*které rozpouští různé noci*“, jednoznačně reflektuje jeho rekatolizační misi, stejně jako další paprsky září na různé atri-

buty ztělesňující jeho prosperující vládu. [obr. 8] Přesně tak je v další, Birettově tezi představen sv. Karel Boromejský – v motivu zářícího slunce – jako potridentský biskupský vzor, který se v podobě fénixe – biskupa Karla znovu rodí. [obr. 9] Z těchto exemplárních kvalit svého milánského předobrazu se v obrazovém poli grafiky opět reflektují tři nejtypičtější autostylizační charakteristiky biskupa Karla – štědrý fundátor a pastýř věřících a především v centru akcentovaný nesmlouvavý rekatolizátor, zastoupený figurou Herkula zabíjejícího hydry kacířství. Tato světelná symbolika, jakkoliv obecně využívaná v konceptech inventorů těchto grafických listů, v první řadě souvisí s logickou vazbou na jméno biskupa Karla (*Lichten – Stein*). Na frontispisu Hermannova teologického spisu (Johann Sartorius podle Jana Jiřího Heinsche) tak září úplně vše v bohaté mluvě symbolů – hořící srdce biskupovy bdělosti, slunce jeho moudrosti, pochodeň, s níž jsou zaháněni kacíři. Pokud potom na Tscherningově portrétu paprsek světla, vycházející z biskupova znaku, ozařuje olomouckou katedrálu, světelná symbolika je explicitně vztahována ke starozákonnímu citátu „*Osvítím všechny doufající v Pána*“, který oslavuje biskupa především jako vyvoleného duchovního správce diecéze.

V obrazových médiích, četných nápisech, ale i ve vlastních formulacích biskupa Karla se tedy objevují rétorické oslavné formule, které konstituovaly základní výpovědní rámec o biskupových zásluhách. Vedle dílčí inskripce v kostele sv. Mořice, který se stal věrohodnou oporou pro další historiky (zejména umění), najdeme podobnou shrnující formulaci již i na jeho portrétu z cyklu 55 biskupských podobizen, dnes uložených na kroměřížském zámku. V legendě obrazu se objevují jeho základní charakteristiky, z nichž vycházela i mladší historiografie v téměř závazném pořadí: eliminoval heretiky, potlačoval odpurce kléru, vydával štědré fundace, obnovoval bohoslužby a stejně tak se zde poprvé objevuje topos biskupa, který se ujímá Švédy zničené země a biskupství, jež během svého episkopátu proměnil v „mramorovou stavbu“.⁹²

Tuto sumarizující definici jeho episkopátu, formulovanou samotným biskupem, přejali a velmi záhy po Karlově smrti šířili i autoři jeho pohřebních kázání z roku 1695 – pražský kapucín Bonifacius, olomoucký jezuita Joannes Grünsklea či brněnský farář u sv. Jakuba Matthias Ignaz Scholtz, jejichž analýze se detailně věnuje Radmila Prchal Pavlíčková.⁹³ Svou strukturou, v mnoha bodech obvyklou pro tento typ oslavného a komemorativního žánru, v podstatě konstituují nejstarší historiografickou stopu, jež se stala bezmála závazná i pro další texty reflektující Karlův episkopát. Je zajímavé, že Scholtz se hned zkraje svého kázání obrací na Maxmiliána z Lichtensteinu-Castelcornu nejen jako na člena biskupovy rodiny, ale především jako na kroměřížského probošta, který bude spolu se svými kanovníky a stádem věřících nejvíce želeť odchodu „světla“ (*Lichte-Stein*) tohoto pastýře.⁹⁴ Právě tomu je i nadále

10 – Jan Petr Cerroni (?), kresba dvojice znakových desek biskupů Bruna ze Schauenburgu a Stanislava Thurza v kostele sv. Mořice, perokresba, počátek 19. století. Moravský zemský archiv, Johann Petr Cerroni et Johann R. Rzikowsky de Dobrzicz, *Notitia de ortu et progressu ecclesiae collegiatae Cremsiriensis*

věnováno nejvíce prostoru – oslavě biskupa jako napravovatele zbloudilých kacířů a hříšníků. Proto mezi typické oslavné momenty těchto kázání patří biskupova podpora katolických kultů, zejména mariánské úcty, konkrétně připomínající poutní kostel v Tuřanech, který se štědrou biskupovou fundací získali do své péče jezuité.⁹⁵ Akcentovaná duchovní práce je přirozeně klíčovou povinností biskupů, zvláště potridentsky orientovaných, jako tomu bylo i v případě biskupa Karla. Nejsilnější motiv jeho historiografie se proto vždy dotýkal biskupovy role církevního obnovitele, podporovatele vizitací, misií a církevních řádů a škol, a pokud se jednalo o podporu chrámů, převažoval více zájem nad fundacemi bohoslužeb než uměleckého vybavení. Tato obecná pastorační úloha biskupů se přitom zajímavě a v různých dobách rozličně propojovala s jejich rolí světské vrchnosti a knížat. Zejména v případě rezidenční Kroměříže toto spojení již na konci 16. století definoval historik Bartoloměj Paprocký pracující tehdy v biskupských službách. Dle něj biskupové nezdobí své město jen „vezdejší okrasou“

či pevnými hradbami, ale získávají Boží ochranu nad městem především tím, že dbají na duchovní „ozdobu kostelův a na pořádek, který se v nich zachovává“.⁹⁶

Tuto barokní historiografickou linii plně následoval ještě roku 1831 také František X. Richter, který základní a již ustálené rysy biskupovy charakteristiky čerpal výrazně právě z nápisu pod biskupovým portrétem z biskupské portrétní galerie: vyhlazoval bludaře, reformoval církevní kázeň, prosazoval náboženskou úctu a všechno dobré, chudým lidem ulehčoval bídu a zvýšil fundace.⁹⁷ Nešlo přitom opomenout jeho stavební mecenát, který byl obdobně sumarizován již Magnoaldem Ziegelbauerem: budoval chrámy, koleje a zámky, obnovoval dvory a města.⁹⁸ Takováto souhrnná oslava je formulovaná již například v Bonifaciově pohřebním kázání nad biskupem.⁹⁹ V této konstruované a udržované paměti na biskupa se tak propojovalo připomínání a fungování reálných památek (staveb, znakových desek či zahrad, ale právě i formulací v dokumentech, fundací mší a plateb) společně s nezachovanými stopami, v tomto

případě například raněbarokního vybavení svatomořického chrámu. Biskupova *memorie* v těchto hmotných i mentálních odkazech rezonovala různými způsoby. Poeticky to formuloval neznámý autor z konce 18. století, který spatřoval neustálé připomínání osoby biskupa Karla v Kroměříži i ve zvuku zvonů z věží svatomořického kostela.¹⁰⁰

Závěr

Kroměřížské erbovní a nápisové desky můžeme chápat jako zajímavě kalkulovaný vizuální projev, který biskupa Karla zřetelně zasazoval do linie oslavovaných patronů a fundátorů z řad slavných olomouckých biskupů a tím jej závazně a neopomenutelně vřadil do „paměti olomouckého biskupství“. S ohledem na udržování paměti mají právě takovéto předměty, setrvávající stabilně v určitém konkrétním prostoru, zásadní vliv na vytváření kontinuity a komemorace v prostředí dané society: „*Podoba vnějšího prostředí a trvalé styky, jež s ním [určitá společnost] udržuje, se stávají hlavním rysem obrazu, který si vytváří sama o sobě. Prostupuje všechny vrstvy jejího vědomí [...] Představa o věcech vytváří jejich setrvačnost [...] prostorové představy hrají tak významnou roli v kolektivní paměti.*“¹⁰¹ V konkrétním případě utváření paměti na Karla z Lichtensteinu-Castelcornu je zjevné, že jeho vazba na svatomořickou kapitolu a její chrám generovala řadu médií, díky kterým se z biskupa stala jedna z nejvíce referenčních figur v rámci církevní historiografie. Vstoupil tak velmi úspěšně do kolektivní paměti olomouckého biskupství, jednak tím, jak sám rekonstruoval svůj výběrový pohled na jeho dějiny a klíčové protagonisty spojené s kostelem sv. Mořice, k nimž se vědomě a s legitimizující motivací připojil. Stejně tak však díky tomu „organizované“ vstoupil díky pozdějšímu dějepisectví do kolektivního historického vědomí. Figura biskupa Karla se stala bezesporu vzorem, který byl v rámci institucionální paměti zvolen jako jeden z klíčových historických momentů, které si je třeba pamatovat (o tom svědčí i výchozí perspektiva prací Rudolfa Zuberu, pro něj stál „*vzorný biskup*“ Karel jako míra pro posuzování jeho nástupců).¹⁰² I „okrajové“ znakově-nápisové desky biskupa Karla mohou sloužit jako „médiá“, jež jsou projevem (stále aktualizovaným) selektivní rekonstrukce minulosti nastavující sdílené „*dominanty paměti*“.¹⁰³

Prosperita obnovované kroměřížské kolegiáty se tak natrvalo spojovala s biskupy Pavlovským a Karlem II. Již při vizitaci kroměřížského probošství z počátku 18. století je tak proklamován respekt a potřeba pokračovat v jejich stopách („*vestigia Pawlowskio-Lichtensteiniana*“).¹⁰⁴ Když o něco později, v roce 1730, sepisuje *oconomus* kroměřížské kapituly Leopold Basil svobodný pán z Pergu soupis fundací a testamentárních odkazů ve prospěch svatomořického chrámu, na prvním místě podobně jmenuje „*noviter auctae foundationis Lichtensteinianae*“.¹⁰⁵ Místo biskupa Karla „v paměti“ chrámu sv. Mořice bylo bezpochyby pevně zajiš-

těno a od počátku akcentováno. Neznámý autor konceptu dějin kroměřížské kapituly a kostela sv. Mořice (*Conceptus operis*), z poslední třetiny 18. století, jasně rozdělil historii této instituce do tří ér – Brunovy, Pavlovského a Lichtenstein-Castelcornovy, který provedl aktuální „*instaurationem*“ kolegiáty. Dle pisatele je třeba právě a pouze těmto „*tribus Patronis*“ věnovat úctu a nepřetržité vzpomínání. Přitom zvláště vyzdvihuje biskupa Karla jako „druhého Šalamouna“ („*alter Salomon*“).¹⁰⁶ Podobné obecně oslavné formulace spojují rétoriku autorů z přelomu 18. a 19. století s dikcí nejstarších výpovědí a v podstatě se od nich výrazně neliší. Je otázkou, do jaké míry pak rozlišovat v reflexi vzpomínky na biskupa mezi živou, komunikativní pamětí (přítomnou ještě na počátku 18. století) a pamětí kulturní, která se podle Jana Assmanna objevuje po několika generacích v důsledku ztráty té první. Představené výpovědi totiž ukazují, že obsah i struktura vzpomínání na biskupa Karla je od konce 17. do 20. století téměř shodná a ukazuje spíše šablonovitý přístup, jakkoliv někdy metaforicky bohatý. Je to přirozeně do jisté míry dáno i typem pramenů, které máme k dispozici.¹⁰⁷ Ale i tak ukazují, že různé výpovědi již záhy po Karlově smrti utvářely spíše „*organizovanou vzpomínkovou práci*“,¹⁰⁸ schéma, které svou opakovaností prokázalo vitalitu, již jsme tak trochu stále součástí. Nelze jistě upírat biskupu Karlu jeho zásluhy o rozvoj diecéze, ani snižovat význam jeho mecenátu, je však dobré upozorňovat v interpretaci jeho života a „díla“ i na řečnické a topické formule, které nám „vnutil“ sám biskup a první šířitelé jeho aury. Pokud studujeme místo a podobu Karla v kolektivní paměti biskupství, je jistě zásadní si uvědomit, kdo stál u zrodu výběru informací, jež tuto paměť konstituovaly. Podobně musíme reálnou výpovědní hodnotu těchto památek konfrontovat s obvyklou praxí rétorických formulí, které souhrnně vypočítávaly úspěchy a počiny biskupů, jež si „*zaslouží věčnou slávu*“.¹⁰⁹

Zdánlivě okrajové heraldicko-nápisové památníky v kroměřížském kostele sv. Mořice nemusejí být jen ojedinelým a z hlediska dějin umění snad i marginálním projevem patronátních a objednatelských aktivit olomouckého biskupa Karla. Jejich význam je mnohem větší, daný setrvačností sdělení, kontinuitou, kterou zakládají, různě prostředkují a dodnes uchovávají. A i když je předmětem tohoto sdělení něco tak zdánlivě efemerního, jako je vzpomínka, přesto můžeme díky těmto objektům ze štuky a kamene nahlížet na tyto myšlenkové struktury velmi hmatatelně. Představené monumenty mají retrospektivní a prospektivní charakter současně a formují přitom osobitou „*situaci*“ – „*skutečnost nadanou smyslem, která není ani psychická, ani fyzická, nýbrž obojí zároveň*“.¹¹⁰ Můžeme je tedy vnímat současně jako hmotné objekty, podřízené věcným metodám uměleckohistorického zkoumání, stejně jako jistou „mentální stopu“, pomocí které lze rekonstruovat způsoby a konvence myšlení minulosti a různého

utváření a přenášení paměti. Pokud se historikové ptají: „Kde vlastně je kolektivní paměť uložena?“,¹¹¹ nemusí to být pouze mysl lidí či nejrůznější texty, které produkují historickou reflexi minulosti, ale v neméně míře i umělecká díla,

jakkoliv jsou, jako v případě kroměřížských znakově-nápisových památek, zdánlivě přehlédnutelná. Mohou to být sice jen „fragmenty obrazu, které si současnost utvářela o minulosti“,¹¹² ovšem fragmenty velmi symptomatické.

Původ snímků – *Photographic credits*: 1, 6, 8–10: Ondřej Jakubec; 2–5, 7: Muzeum umění Olomouc – Zdeněk Sodoma

Poznámky

* Studie vznikla jako výsledek projektu MK ČR „Za chrám, město a vlast. Olomoucký biskup Karel z Lichtensteinu-Castelcornu uprostřed barokní Evropy (Karel z Lichtensteinu-Castelcornu)“, řešeného v rámci NAKI II: Program na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národních a kulturních identity na léta 2016 až 2020, identifikační kód DG16P02Mo13.

¹ Pasáž z biografie biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcornu, Franciscus Xav. Richter, *Augustini Olomucensis Episcoporum Olomucensium Series*, Olomucii 1831, s. 242. Text je ovšem převzat z nápisu pod portrétem biskupa Karla ze série biskupských podobizen, dnes umístěných na kroměřížském zámku (cca 1695).

² František Václav Peřinka, *Dějiny města Kroměříže. Díl druhý. Část I a II. (Dějiny let 1619–1695)*, Kroměříž 1947, s. 931.

³ Richter (pozn. 1), s. 242.

⁴ Tzvetan Todorov, Zneužívání paměti, in: Alban Bensa a kol., *Politika paměti. Antologie francouzských společenských věd*, Praha 1998, s. 93–94.

⁵ Larry Silver, The state of research in Northern European art of the Renaissance era, *The Art Bulletin* LXVIII, 1986, s. 518–535.

⁶ Donald Preziosi, Art History. Making the Visible Legible, in: Donald Preziosi (ed.), *The Art of Art History. A Critical Anthology*, Oxford 2009, s. 7.

⁷ Jan Assmann, *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*, Praha 2001, s. 20.

⁸ Alexander Kratochvíl, Úvod, in: Alexander Kratochvíl (ed.), *Paměť a trauma pohledem humanitních věd. Komentovaná antologie teoretických textů*, Praha 2015, s. 6.

⁹ Takto s pojmem pracuje např. Zdeněk Hojda – Jiří Pokorný, *Pomníky a zapomínky*, Praha – Litomyšl 1996 či Eduard Maur, *Paměť hor. Šumava, Říp, Blatník, Hostýn, Radhošť*, Praha 2006.

¹⁰ Ke kapitule viz Miloš Kouřil, Kolegiální kapitula v Kroměříži, in: Ivo Hlobil – Marek Perůtka (edd.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. III. Olomoucko. Katalog výstavy*, Olomouc 1999, s. 51–52.

¹¹ Dokončení presbytáře datoval nápis v závěru na evangelijní straně, který k roku 1343 uváděl vysvěcení chóru a hlavního oltáře biskupem Janem VII. Volkem. Pramen z konce 17. století uvádí tento nápis „ex tabulae veteri characteri“ s tím, že byla stavba dedikována Bohu, sv. Kříži, Panně Marii a všem mučedníkům, zvláště sv. Mořici a jeho druhům a že do hlavního oltáře byly vloženy vzácné relikvie vlasů Panny Marie a ostatky sv. Václava, Leonarda a Valentina, Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc (dále jen ZAO-O), fond Arcibiskupství Olomouc (dále jen AO), inv. č. 1002, sign. A 23/6–4, kart. 283, fol. 35r. Ke stavebním dějinám kostela viz Jan Štětina, Stavební vývoj kolegiálního kostela sv. Mořice v Kroměříži, in: Petr Pálka (ed.), *750 let kolegiálního kostela sv. Mořice a zakladatelská činnost Bruna ze Schauenburgu v Kroměříži*, Kroměříž 2010, s. 59.

¹² Jan Štětina, Středověká Kroměříž, in: Marek Perůtka (ed.), *Kroměříž. Historické město a jeho památky*, Kroměříž 2012, s. 102.

¹³ Ivo Hlobil – Eduard Petruš, *Humanismus a raná renesance na Moravě*, Praha 1992, s. 143–146.

¹⁴ Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA), fond G 83 – Matice moravská, Kopíř Nesignovaný, kart. 42, inv. č. 168, fol. 142.

¹⁵ *Nova Erectio, Dotatio et Fundatio Ecclesiae Collegiatur S. Mauritii Cremisiri facta Illmus et rev. principem Dno Stanislau Pawlowsky Epi. Olomuce*, ZAO-O, fond AO, kart. 283, sign. A 23/6–3. I následně, ve zprávě z roku 1619, se slučovalo „fundatione et nova erectione huius ecclesiae facta per Rev. Dns.

Stanislaus Pawlowsky“, *Extractus Proventum Prepositurae Cremisiriensis ex Urbario Ecclesiae Collegiatae Cremisiriensis conscripto A. 1619*, ZAO-O, fond AO, inv. č. 1002, sign. A 23/6–4, kart. 283, fol. 2r.

¹⁶ Josef Loserth (ed.), *Granum catalogi praesulum Moraviae. Nach der Handschrift des Olmützer Domcapitelarchives*, Wien 1892, s. 43.

¹⁷ Gregor Wolný, *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften I. Olmützer Erzdiocese II.*, Brünn 1857, s. 88, pozn. 8.

¹⁸ Antonín Breitenbacher, *Oprava kostela sv. Mořice v Kroměříži biskupem Stanislavem II. Pavlovským (1579–1598)*, Kroměříž 1914, s. 9, 12. – František Václav Peřinka, *Dějiny města Kroměříže III. Místopis*, Kroměříž 1940, s. 28.

¹⁹ Peřinka (pozn. 18), s. 28–29. Autor uvádí, že před tímto opětovným uložením ostatků Bruna došlo k jejich vyzdvížení a opětovnému pochování ještě v roce 1895.

²⁰ Peřinka (pozn. 2), s. 235.

²¹ Ondřej Jakubec, Kolegiální chrám sv. Mořice v Kroměříži za biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic (1579–1598) a historismus moravského katolicismu v předbělohorské době. *Slovácko. Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí* 51, 2009, s. 271–285.

²² Z formulace nadační listiny kroměřížské kapituly biskupa Karla, 1693, ZAO-O, fond AO, inv. č. 1002, sign. A 23/6–4, kart. 283, fol. 41.

²³ Peřinka (pozn. 2), s. 492–493.

²⁴ ZAO-O, fond AO, sign. A 23/3–1, kart. 282, fol. 78r.

²⁵ Letopočet byl opakovaně mylně čten jako 1697 – M. E. Sturm, Kollegiatkirche zu Kremsier, *Moravia* 2, 1839, Nr. 179, 14. 11., s. 713–714. – Georg Scheck, Die Kremierer Inschriften, in: *Programm des kais. kön. Deutschen Staats-Gymnasiums in Kremsier* 1893/94, Kremsier 1894, s. 9–10. Autor to spojil s podobně pozdním datem (1698) v nápisové kartuši nad hlavním vstupem do zámku, v němž je biskup Karel rovněž oslavován jako stavebník. Stejně chybně čtení uvádí Antonín Breitenbacher, *Kostel sv. Mořice*, in: Jan Kratoch a kol., *Kroměříž, město a okolí*, Kroměříž 1932, s. 46, či František Václav Peřinka, *Dějiny města Kroměříže. Díl druhý. Část třetí*, Kroměříž 1948, s. 21.

²⁶ Znak s podobnými závěsy plodů se objevuje např. i na biskupově znaku ve vestibulu kroměřížské radnice z roku 1668, Marek Perůtka (ed.), *Kroměříž. Historické město a jeho památky*, Kroměříž 2012, s. 151.

²⁷ K tomu Jana Zapletalová, Ticiňští štukatéri na Moravě. Okruh Quirica Castellioho a Carla Borsy, in: Martin Mádl (ed.), *Barokní nástěnná malba v českých zemích. Tencala I.*, Praha 2012, zvl. s. 287.

²⁸ Leoš Mlčák, K dílu olomouckého raněbarokního kameníka Antonína Kichlera (†1679), *Střední Morava* 3, 1997, č. 4, s. 90–95.

²⁹ K nápisům viz Scheck (pozn. 25), s. 7–10 či Aleš Karban, Tajemství nápisů na kroměřížských památkách, *Archivní sborník. Státní okresní archiv Kroměříž* 2008, s. 49–51.

³⁰ CIRCA ANV 1260 PIENISS: OLOM: EPVS BRVNO HANC COLLEGIATAM ECCIAM IN HONOREM B. V. ASSVMPTAE D. MAVRITY ET THAEB. MART. E FVNDAMENTIS ERXIT IN EAQ PREPOSITVM DECAN. ET VICARIOS FVNDAVIT: INDE HVIC CIVITATI, QVAM MOENIBVS CINXIT, IMORTALEM SVI MEMORIAM VNA CVM VENERANDIS CINERIBVS IN INTERIORI SACRARIO HIC DEPOSITIS RELIQVIT.

³¹ STABILAVS TVRZO CLARISSIMAE ITIDEM MEMORIAE PRAESVL HANC ECCIAM BELLI TEMPORV INIVRIA COLLAPSAM ET DESOLATA PIETATIS INNATAE EFFECTV RESTAVRAVIT, REVOCATIC CANONICIS HVC ILLVC DISPERSIS CVLTVM DIVINV AB HAERETICIS LONGO TEMPORE IBIDE SVPRESSVM RESTITVIT CIRCA A. 1516.

³² STANISLAVS PAWLOWSKY PTVA MEM: DIGNIS: ANTISTES, QUAE PRAE-

DECESSORES IN HVIVS ECCLIAE COMODVUM MEDITATI SVNT, OPERE COMPLEVIT, PRIMAM FVNDACIONEM PENE EXINCTAM FIRNAVIT ET NOVIS PROVENTIB. AVXIT: EXERCITIVM CVLTVS DIVINI COMPLVRIB: ANNIS RVRVS INTERMISSVM SOLITO IN COLLEG ECCLYS RITV, SINGVLARI DEXTERITATE REDVXIT A. 1597.

³³ CAROLVS EX COM: DE LICHTENSTEIN E: O: VT ILLA LIBERALITATE, QVA IN EPAT SVI SPLENDORE ET DEC: SCRINIA MVNIFICE EFFVDIT, HANC ETI ECCLIA AEQ ORNATV AC PIET: COSPICVAM REDDERET, CVLTUM DIV IN EA ANTEHAC OSCITANTI PERAGI SOLITV AMPLIFICAVIT, VETVSTATE OBSOLENTAM INNOVAVIT: ARIC, SEDILIB. PAVIMENTO, TAPETIB. SACROQ VARIO APPARATV INSTRVXIT, TECTV EIDE TURRES, ATQ. ALIA PPRYS NON MODICIS SVMPTIB. AD HVNC VSQ ANNV 1679 FIERI FECIT.

³⁴ Martina Klopánová, Barokní stopy v kostele sv. Mořice v Kroměříži, in: Petr Pálka (ed.) (pozn. 11), s. 61.

³⁵ Věže totiž nebyly podle zpráv ještě počátkem 17. století hotovy, a ještě v roce 1651 se patrně jen provizorně opravovaly. To naznačuje testament probošta Benedikta Knaura z roku 1609 s odkazem „*pro fabrica non dum perfectae turris Collegiatae nostrae Cremiriensis Ecclesiae*“, ZAO-O, fond AO, inv. č. 1031, sign. A 24/3–3, kart. 288, fol. 2. – Peřinka (pozn. 2), s. 422, 498.

³⁶ Další průzkum by mohl snad ještě zjistit, zda některá součást dochovaných barokních parament v kostele nepochází z Karlovy éry.

³⁷ Originál nadační listiny je uložen v ZAO-O, fond Kolegiální kapitula Kroměříž (dále jen KK), inv. č. 11, sign. C I 15.

³⁸ Peřinka (pozn. 25), s. 24–26.

³⁹ František Václav Peřinka, *Dějiny Kroměříže. Od smrti K. Lichtenštejna do zřízení arcibiskupství 1695–1776*. Díl druhý, část 4, Kroměříž 1949, s. 787.

⁴⁰ Peřinka (pozn. 2), s. 933.

⁴¹ *Extractus magis Notabilium ex Urbario Authentico Ecclesiae Collegiatae Cremsiriensis conscripto de Anno 1619*, ZAO-O, fond AO, inv. č. 1002, sign. A 23/6–4, kart. 283, fol. 12r.

⁴² ZAO-O, fond AO, inv. č. 1002, sign. A 23/6–4, kart. 283, fol. 41r–42r.

⁴³ ZAO-O, fond AO, sign. A 23/3–1, kart. 282 fol. 4r, 40r.

⁴⁴ MZA, fond G 83 – Matice moravská, Kopiař biskupské korespondence XXVIII, 1590, č. kart 54, inv. č. 181, fol. 466.

⁴⁵ Tomáš Parma, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011, s. 372–375. – Idem, *Cyriometodějský kult v prostředí olomouckých biskupů raného novověku*, in: Simona Jemelková (ed.), *Mezi východem a západem. Svátí Cyril a Metoděj v kultuře českých zemí*, Olomouc 2013, s. 48–53.

⁴⁶ Radmila Prchal Pavlíčková, *Triumphus in mortem. Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, České Budějovice 2008, s. 181.

⁴⁷ Magnoald Ziegelbauer, *Olomucium Sacrum quo Historia Ecclesiastica Moraviae et Eius Episcopatus exponitur* II, 1798, ZAO-O, fond Metropolitní kapitula Olomouc (dále jen MCO), rkp. 538, s. 363 – Adolphus Pilarz – Franciscus Moravetz, *Moraviae historia politica et ecclesiastica cum notis et animadversionibus criticis probatorum auctorum*. Pars tertia, Brunae 1787, s. 550.

⁴⁸ *Alte Kirchen-Inventarien*, ZAO-O, fond KK, inv. č. 60, kniha 26, s. 192.

⁴⁹ Jan Petr Cerroni, *Skizze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren*, 1807, MZA, fond G12 – Sběrka Cerroniho, rkp. č. I–32, s. 355–356. Hlavní oltáře patrně vznikl až za Schrattenbachovy éry; viz Jan Petr Cerroni, *Historisch-artistisch Notizen über Kirchen in Mähren und Schlesien*, MZA, fond G 11 – Sběrka rukopisů Františkova muzea, inv. č. 515, sign. 713, s. 107.

⁵⁰ *Alte Kirchen-Inventarien* (pozn. 48), s. 32–33.

⁵¹ ZAO-O, fond AO, sign. A 24/8–2, kart. 291, fol. 1.

⁵² ZAO-O, fond AO, sign. A 24/8–2, kart. 291, fol. 15.

⁵³ ZAO-O, fond AO, sign. A 24/8–2, kart. 291, fol. 7.

⁵⁴ *Alte Kirchen-Inventarien* (pozn. 48), s. 16–18.

⁵⁵ Karel Kavička, *Kroměříž. Kolegiální a farní kostel sv. Mořice*, Velehrad 2006, s. 9. Za laskavé upozornění děkuji Martině Potůčkové.

⁵⁶ Ibidem, s. 34.

⁵⁷ Ibidem, s. 28. Reliéfy uvádí ještě inventář z roku 1744, ibidem, s. 324

⁵⁸ HZ [Helena Zápalková], heslo Oltářní nástavec s reliéfem Krista Salvátora a s relikví sv. Kříže, in: Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (eds.), *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura z let 1620–1780. 2. Katalog*, Olomouc 2010, s. 519–520.

⁵⁹ Milan Togner – Martin Pavlíček, Malířství a sochařství 19. a 20. století, in: Perůtka (pozn. 26), s. 262.

⁶⁰ Kilian Heck, *Genealogie als Monument und Argument. Der Beitrag dynastischer Wappen zur politischen Raumbildung der Neuzeit*, München – Berlin 2002, s. 22, 29–31.

⁶¹ ZAO-O, fond AO, sign. 16, *Liber Variorum Fundationum*, s. 365–391.

⁶² Toho si povšimnul již Petr Pálka, *Z dějin kostela sv. Mořice*, in: Idem (ed.) (pozn. 11), s. 41.

⁶³ Radmila Prchal Pavlíčková, Portrétní galerie olomouckých biskupů, in: Martin Elbel – Ondřej Jakubec (edd.), *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura z let 1620–1780. 1. Úvodní svazek. Proměny ambic jednoho města*, Olomouc 2010, s. 266–268.

⁶⁴ Milan Togner, in: Milan Togner (ed.), *Kroměřížská obrazárna. Katalog sbírky obrazů arcibiskupského zámku v Kroměříži*, Kroměříž 1998, s. 453, č. kat. 476. – Prchal Pavlíčková (pozn. 63), s. 261–268.

⁶⁵ Např. uniformní typ u sepulkrálií mohučských arcibiskupů 16. a 17. století ve zdejším dómu či monumenty arcibiskupů v salcburské katedrále ze 17. a 18. století; viz Prchal Pavlíčková (pozn. 46), s. 183.

⁶⁶ Pavel Preiss, *Cykly českých panovníků na státních zámcích*. Příspěvek k ikonografii českých knížat a králů, *Zprávy památkové péče* 17, 1957, s. 65–78.

Pro pozdější dobu Daniela Vokolková, *Portrétní galerie želivských opatů*.

Barokní obraz dějin kláštera, *Zprávy památkové péče* 60, 2000, s. 71–77.

⁶⁷ Johannes Neuhardt, *Die Erzbischöfe im Porträt. Katalog*, Salzburg 1981.

⁶⁸ Assmann (pozn. 7), s. 117.

⁶⁹ Sarah Blake McHam, Giambologna's equestrian monument to Cosimo I. The monument makes the memory, in: Kathlen Wren Christian – David J. Drogin (edd.), *Patronage and talian Renaissance Sculpture*, Farnham 2010, s. 215.

⁷⁰ Prchal Pavlíčková (pozn. 46), s. 184.

⁷¹ James Y. Young, *Pamät/Monument*, in: Robert S. Nelson – Richard Schiff, *Kritické pojmy dějin umenia*, Bratislava 2004, s. 277.

⁷² Simon Ditchfield, What Was Sacred History? (Mostly Roman) Catholic Uses of the Christian Past After Trent, in: Katherine van Liere – Simon Ditchfield – Howard Louthan (edd.), *Sacred History. Uses of the Christian Past in the Renaissance World*, Oxford 2012, s. 72–97.

⁷³ Joanne Georgio Strzedowsky, *Mercurius Moraviae memorabilium* [...], Olomouc 1705, s. 106.

⁷⁴ Václav Medek, *Cesta české a moravské církve staletími*, Praha 1982, s. 212. „Paměti“ biskupa Karla se věnuje studie Rostislava Šváchy „Úvod. O biskupově paměti, baroku a jeho výkladech“ pro připravovanou publikaci v rámci projektu NAKI II. Děkuji Rostislavu Šváchovi za možnost seznámit se s jeho textem.

⁷⁵ Pilarz – Moravetz (pozn. 47), s. 547.

⁷⁶ Johann Petr Cerroni et Johann R. Rzikowsky de Dobrzicz, *Notitia de ortu et progressu ecclesiae collegiatae Cremsiriensis*, MZA, fond G 11 – Sběrka rukopisů Františkova muzea, rkp. č. 735, fol. 8–11, zvláště fol. 10. [obr. 10]

⁷⁷ ZAO-O, fond AO, inv. č. 2974, sign. 3/13, kart. 1345, fol. 3v. Stejně postupuje i autor jiných dějin kostela – *Geschichte der Kirche zum heiligen Mauritius in Kremsier* z poloviny 19. století, ZAO-O, fond AO, A 24/8–2, fol. 3r.

⁷⁸ Wolný (pozn. 17), s. 96.

⁷⁹ August Prokop, *Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung* IV, Wien 1904, s. 331, 1350.

⁸⁰ Peřinka (pozn. 2), s. 566, 932–934. Pouze v místopisné části svých *Dějin* lakonicky uvádí, že „*důkladnou opravu vykonal biskup Karel z Lichtenštejna*“; viz František Václav Peřinka, *Dějiny města Kroměříže III. Místopis*, Kroměříž 1940, s. 28. Krátká zmínka se nachází ještě ve II. díle, kde se ovšem věnuje především nadaci kapituly; viz Peřinka (pozn. 25), s. 20–27, zvl. s. 21.

⁸¹ Kavička (pozn. 55), s. 7. – Klopánová (pozn. 34), s. 61. – Jan Štětina, in: Marek Perůtka (ed.), *Umělecké památky Kroměříže. Průvodce*, Kroměříž 2015, s. 57. Případně se používají zcela vágní a zobecňující formulace o barokní proměně kostela: „*Dal jej obnovit ve stylu barokním a umístil nový interiér místo dřívějšího*“; viz Alois Peroutka, *Historie kapituly od založení do doby biskupa Leopolda Bedřicha Egkha* (1760), in: Pálka (ed.) (pozn. 11), s. 30.

⁸² Bohumil Zlámal, *Kolegiální kapitula u sv. Mořice v Kroměříži*, in: Bohumil Zlámal (ed.), *Katalog moravských biskupů, arcibiskupů a kapitul staré i nové doby*, Olomouc 1977, s. 139.

- ⁸³ MZA, fond G 11 – Sbírka rukopisů Františkova muzea, inv. č. 171, sign. 162/1, *Kurze Nachricht von dem älteste Christentums in dem Lande Mähren*, s. 113.
- ⁸⁴ Pilarz – Moravetz (pozn. 47), s. 545.
- ⁸⁵ Magnoald Ziegelbauer, *Olomucium Sacrum quo Historia Ecclesiastica Moraviae et Eius Episcopatus exponitur* II, 1798, ZAO-O, fond Metropolitní kapitula Olomouc (dále jen MCO), Rkp. 538, s. 345, 347.
- ⁸⁶ ZAO-O, fond AO, inv. č. 1002, sign. A 23/6–4, kart. 283, fol. 41.
- ⁸⁷ ZAO-O, fond AO, sign. 16.
- ⁸⁸ ZAO-O, fond AO, sign. 16 – Liber Variarum Foundationum, s. 361.
- ⁸⁹ MZA, fond G 11 – Sbírka rukopisů Františkova muzea, inv. č. 171, sign. 162/2: *Anmerkung derjenigen Foundationen, welche Bischof Carl v. Lichtenstein seel. Gedächtnuss seines Bisthums wehrender Regirung ohne der Menge grosser herrlicher u. Kostbahrer Gebäudern errichtet und zur ewiger Gedächtnuss seiner Nachfolgern gestieft hat*.
- ⁹⁰ Viz příslušná hesla Petry Zelenkové in: Ondřej Jakubec – Marek Perůtka (edd.), *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620–1780*, Olomouc 2010, č. kat. 248, s. 402, č. kat. 252, s. 405–406, č. kat. 255, s. 407–408, č. kat. 257, s. 408.
- ⁹¹ Např. Catherine Vincent, *Fiat lux. Lumière et luminaires dans la vie religieuse en Occident du XIIIe siècle au début du XVIe siècle*, Paris 2004. – Geneviève Bühner-Thierry, *Lumière et pouvoir dans le haut moyen âge occidental célébration du pouvoir et métaphores lumineuses, Mélanges de l'Ecole Française de Rome. Moyen âge 2*, 2005, s. 521–556.
- ⁹² Prchal Pavlíčková (pozn. 63), s. 268. – K nápisům viz Antonín Breitenbacher, *Legendy na obrazech olomouckých biskupů v kroměřížském zámku*, Kroměříž 1922.
- ⁹³ Radmila Prchal Pavlíčková, *Výzdoba pohřebních kázání nad olomouckými biskupy. Příspěvek ke katolické komemoraci v raném novověku*, in: Rostislav Krušínský (ed.), *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Sborník z 17. odborné konference Olomouc, 5. – 6. listopadu 2008*, Olomouc 2009 s. 127–138.
- ⁹⁴ Mattheus Ignatius Scholtz, *Der zu einem Zeichen auff gerichte [...] mit sechs Nahmen belegte, oder gezielte Stein [...] Das ist: Der von Gottes Gnaden Carolus Hochwürdigster, Hochgebohrner, Deß Heil: Röm: Reichs Fürst, Hertzog, Bischoff zu Ollmütz [...] vnd Graff von Lichtenstein. Bey denen Exequien in einer Leich-Predig In der Ansehnlichen Collegiat-Kirchen SS. Petri und Pauli auff gerichtet, und gezieret [...]*, Brünn 1695. Knihovna benediktinského opatství Rajhrad, sign. E. II. gg 23, přív. 6, fol. 4r. Za laskavé zprostředkování tohoto i dalších tisků děkuji Radce Prchal Pavlíčkové.
- ⁹⁵ Joannes Grünslee, *Sol in Aequinoctio, Anno 1695. die 23. Septembris, Incidente in Piissimu Obitum.. Celissimi Principis Caroli, Episcopi Olomucensis [...] De Lichtenstein Comititis, &c. &c [...] Oratione Funebris Propositus*, Olomucii 1698, fol. 8v.
- ⁹⁶ Bartoloměj Paprocký z Hlohol, *Zrcadlo slavného Markrabství moravského*, Olomouc 1593, fol. 390v.
- ⁹⁷ Bohumil Zlámal (ed.), *Katalog moravských biskupů, arcibiskupů a kapitol staré i nové doby*, Olomouc 1977, s. 80.
- ⁹⁸ Ziegelbauer (pozn. 85), s. 365. – Richter (pozn. 1), s. 245.
- ⁹⁹ Bonifacius, *Abgefassene Und wiederumb Empor erhobene Cron, Das ist: Schuldigste und höchst-verdiente Lob – und Ehren-Rede Über das Leben, rühmliche Thaten und Tugenden, Deß Weyland Hochgebohrnen Fürsten und Herrn, Herrn Caroli, Von Gottes Gnaden Bischoff en zu Ollmütz [...] Welcher den 23. Septemb: 1695. das Zeitliche geseegnet, und das Ewige angetreten [...]*, Olmütz 1695, fol. 5.
- ¹⁰⁰ ZAO, fond MCO, inv. č. 5390, sign. N29, kart. 1095, fol. 8v.
- ¹⁰¹ Maurice Halbwachs, *Kolektivní paměť*. Kritické vydání připravené Gérardem Namerem za spolupráce Marie Jaissonové, Praha 2009, s. 187–188.
- ¹⁰² Rudolf Zuber, *Osudy moravské církve v 18. století*, Praha 1987, s. 32.
- ¹⁰³ Miroslav Hroch, *Paměť a historické vědomí očima historika*, in: Nicolas Maslowski – Jiří Šubrt a kol., *Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám*, Praha 2014, s. 50–52.
- ¹⁰⁴ ZAO-O, fond AO, sign. A 24/2–7, č. kart. 289, fol. 211v.
- ¹⁰⁵ *Alte Kirchen-Inventarien* (pozn. 48), s. 55.
- ¹⁰⁶ ZAO, fond MCO, inv. č. 5390, sign. N29, kart. 1095, fol. 1r, 8r.
- ¹⁰⁷ Bohumil Samek, *Počátky dějin umění na Moravě*, in: Rudolf Chadraha a kol. (ed.), *Kapitoly z českého dějepisu umění I*, Praha 1986, s. 77.
- ¹⁰⁸ Assmann (pozn. 7), s. 61.
- ¹⁰⁹ Minou Schraven, *Festive Funerals. Funeral Apparati in Early Modern Italy, Particularly in Rome*, Groningen 2006, s. 206.
- ¹¹⁰ Karl Jaspers, *Mezní situace*, Praha 2016, s. 7.
- ¹¹¹ Hroch (pozn. 103), s. 50.
- ¹¹² Ibidem, s. 56.

SUMMARY

The St. Moritz Cathedral in Kroměříž as a “Site of Remembrance” of the Olomouc Bishopric of Karl von Liechtenstein-Castelcorn

Ondřej Jakubec

In 1679 in his residential town Kroměříž, Olomouc Bishop Karl von Liechtenstein-Castelcorn (1664–1695) commissioned for the Collegiate Church of St. Moritz two heraldic-inscriptional monuments that commemorated not only himself but also his predecessors at the seat of Olomouc bishops and patrons of St. Moritz church: Bruno von Schauenburg (1245–1281), Stanislav Thurzo (1496–1540), and Stanislav Pavlovský (1579–1598). The creation of these artistically modest monuments was linked to the systematic renewal of the neglected Collegiate Church of St. Moritz in the 1660s and 1670s (new altars, pavement, sets of paraments, new roofing for spires), which was completed thanks

to generous financing from the Kroměříž Chapter in 1693. In this context, the seemingly marginal inscription and symbol monuments play a significant role in the process of constituting the memory of Karl von Liechtenstein-Castelcorn. The monuments clearly state in their inscriptions that Bishop Karl perceived himself primarily as a part of the continual tradition of Olomouc bishops whom he had joined as another “restorer” and patron of St. Moritz Church and House of Collegiate Chapter. This intentional creation of memory, in which the bishop himself took part, ended up playing a crucial role in following traditions that stereotypically adopted the main arguments defined by Bishop Karl himself (in the sense of the first propagators of his aura) until as late as the 20th century. It is important to note that his artistic patronage played only a marginal role in the remembrance of Bishop Karl and his role in the renewal of the St. Moritz Church. The reconstruction of the church and chapter house was primarily perceived as a part of his religious program of re-catholization and Catholic reform and was thus meant to serve mainly as a commemoration of the fundamental role of Bishop Karl von Liechtenstein-Castelcorn in spreading the Catholic faith and strengthening its institutions in Moravia.

*Figures: 1 – Justus van den Nypoort after Georg Matthias Vischer, view of Kroměříž with new roofing on the spires of St. Moritz Church (no. 5), etched copper engraving, 1691; 2 – Monument of Bruno von Schauenburg and Stanislav Thurzo, sandstone, stucco, 1679. Kroměříž, Collegiate Church of St. Moritz; 3 – Monument of Bishops Stanislav Pavlovský and Karl von Liechtenstein-Castelcorn, sandstone, stucco, 1679. Kroměříž, Collegiate Church of St. Moritz; 4 – Stone of the high altar in Kroměříž's Collegiate Church of St. Moritz, sandstone, 1582 (additions before the year 1680?); 5 – The introductory folio of donation chart of the Kroměříž Collegiate Chapter issued by Bishop Stanislav Pavlovský January 1, 1597, parchment, gilding. Regional Archive in Opava, Olomouc branch; 6 – Johann Tscherning after Antonín Martin Lublinský, view of the Church of the Visitation of the Virgin Mary at Svatý Kopeček near Olomouc with coat of arms of Bishop Karl von Liechtenstein-Castelcorn on the high altar and his heraldic symbols in the hands of putti on the crown molding of the nave (?), copper engraving, 1679. *Mons Praemonstratus, das ist Aussführliche Beschreibung Das heilig- und mit Gnaden Mariae Bergs* [...], Olmütz 1679; 7 – Jan Černoch (?), portrait of Bishop Karl von Liechtenstein-Castelcorn, oil on canvas, circa 1695. Olomouc Archbishopric – Archbishop's chateau in Kroměříž; 8 – Matthäus Küsel after Anton Martin Lublinský, Bishop Karl von Liechtenstein-Castelcorn as the sun illuminating Moravia (Olomouc University thesis by Franz Ernest von Schertz), copper engraving, 1678. Augsburg, Staats- und Stadtbibliothek; 9 – Leonhard Heckenauer after Anton Martin Lublinský, Bishop Karl von Liechtenstein-Castelcorn as the “alter-ego” of St. Charles Borromeo (Olomouc University thesis by Franz Biretta von Brandenfels), copper engraving, 1686. Regional Archive in Opava, Olomouc branch; 10 – Jan Peter Cerroni (?), drawing of the two monument of Bishops Bruno von Schauenburg and Stanislav Thurzo of the St. Moritz Church, pen and ink drawing, early 19th century. Brno, Moravian Regional Archive, Johann Petr Cerroni et Johann R. Rzikowsky de Dobrzicz, *Notitia de ortu et progressu ecclesiae collegiatae Cremsiensis**